

ציוני ארצות-הברית במדינת ישראל בשנות החמישים – אופוזיציה פוליטית ואלטרנטיבה ליברלית

זהר שגב

ציוני ארצות-הברית פעלו בשנים 1938-1948 בצל שואת יהודי אירופה ולאור האפשרות לממש את מטרתה של התנועה הציונית – הקמתה של מדינה יהודית בארץ-ישראל. עובדות אלה אפשרו גיוס יוצא-דופן של הקהילה היהודית בארה"ב לפעילות ציונית ופתחו למנהיגי הציונות האמריקנית חלון הזדמנויות יוצא-דופן להשפיע על הפעילות הציונית ועל אופי המדינה היהודית העתידה לקום.¹ בדיקה של הפעילות הציונית בעשור שקדם להקמתה של מדינת ישראל מלמדת על מרכזיותו של המאבק בין הנהגת ציוני ארה"ב ובין רובו של הממסד הציוני בארץ-ישראל ובעולם.² הדחתו של אבא הלל סילבר, המנהיג הציוני האמריקני החשוב ביותר בשנות הארבעים, בידי דוד בן-גוריון ב-1948, מסמלת את סופו של עשור ייחודי זה.³ הקמתה של מדינת

1. על התפתחותה של התנועה הציונית בארה"ב החל ב-1938 והגדלת היקפי פעילותה ראו: דוד שפירא, 'תהליכי בנינה של מועצת החירום הציונית כורוע הפעולה הציבורית מדינית של הציונות האמריקנית 1938-1944', עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשל"ט, עמ' 31-32; Henry L. Feingold, *A Time for Searching: Entering the Mainstream 1920-1945*, Baltimore and London 1992.
2. ראו: זהר שגב, 'ההנהגה הציונית בארצות הברית, 1938-1948: פעולתה בוירות האמריקנית, הציונית והארץ ישראלית', עבודה לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה 1999, עמ' 38-112. על המאבק בין ציוני ארה"ב לממסד הפוליטי ביישוב ראו בין השאר: גולדה מאירסון במרכז מפא"י, 9.1.1947, עמ' 23. במרכז סיכמה מאירסון (מאיר), ממלאת מקום ראש המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, את המאבקים בקונגרס הציוני הכ"ב.
3. סילבר התפטר מתפקידו בהנהלת הסוכנות ומועצת החירום הציונית בעקבות לחצו של בן-גוריון. על סילבר ראו: Marc Lee Raphael, *Abba Hillel Silver*, New York 1989; *Abba Hillel Silver* (1996), *Journal of Israeli History*, 17, 1 (Special Issue), and *American Zionism*. פרטים ביוגרפיים רבים ניתן למצוא במדריך לאוסף המיקרופילם של ארכיון אבא הלל סילבר, The Western Reserve Historical Society, *A Guide to the Microfilm Edition of the Papers of Rabbi Abba Hillel Silver*, Cleveland, OH 1994.

ישראל גררה, בסופו של דבר, חזרה לדפוסי הפעילות הציוניים של שנות העשרים, שבהן היו ציוני ארה"ב גורם פסיבי בעיקרו המספק שירותי תמיכה כלכליים ופוליטיים בלבד.⁴ יציאתו הפתאומית של סילבר ממרכז הפעילות הציונית בולטת במיוחד על רקע פעילות האינטנסיבית בשנות הארבעים בארה"ב ובתנועה הציונית העולמית, כגון הגשת ההצעות הפרו-ציוניות בקונגרס בשנת 1944,⁵ פעילותו בקונגרס הציוני הכ"ב (1946) והמאבק באו"ם למען תוכנית החלוקה.⁶ הדחתו של סילבר התאפשרה משום שלאחר הקמתה של המדינה הוא היה חיוני פחות לפעילותה המדינית בארה"ב.⁷

בעשור הראשון לעצמאות מדינת ישראל עדיין לא נסגר לגמרי חלון ההזדמנויות שנפתח לציוני ארה"ב מסוף שנות השלושים, והם עדיין יכלו לקחת חלק פעיל בבניית המדינה היהודית בהתאם להשקפת עולמם כציונים ואמריקנים. חלון ההזדמנויות הלך ונסגר בשנות החמישים כחלק מתהליכי ביסוסה של מדינת ישראל, שכלול מערכות הארגון והשלטון ובגלל תגובתו החריפה של הממסד הפוליטי בארץ לנסיונות המעורבות של הציונים האמריקנים.

המאמר עוסק במעורבותם של ציוני ארה"ב במדינת ישראל. יוצגו כאן מגוון הפעילויות שהנהגה הציונית בארה"ב יזמה בישראל בתחומי חינוך, כלכלה ופוליטיקה כדי להבטיח שהמדינה היהודית החדשה תנוהל בהתאם לתפיסת עולמם בכלל ולמעמדם הייחודי כציונים אמריקנים בפרט.⁸

למרות הדחתו של סילבר מתפקידים רשמיים, הוסיפו הוא ונאמניו, ובייחוד עוזרו ושותפו הפוליטי עמנואל ניומן (Neumann), למלא תפקיד מכריע במערכת הפוליטית הציונית בזירה האמריקנית ובמדינת ישראל בשנות החמישים. בתחילת יולי 1947 נבחר ניומן לנשיא ההסתדרות הציונית האמריקנית במקום סילבר, ובשנים הבאות הם היו מנהיגיה של הציונות

4. דרישה לשינוי דפוסי פעולתם של ציוני ארה"ב בארץ-ישראל ראו למשל: עמנואל ניומן, פעיל ציוני ועוזרו של אבא הלל סילבר, לרוו ג'יקובס, ממנהיגות 'הדסה' ונשיאת הארגון לשעבר, 21.2.1940, אצ"מ A375/71.
5. ראו: זהר שגב, 'סוגייה ציונית כפרשה אמריקנית: הצעות ההחלטה הפרו-ציוניות בשנים 1944-1945', עיונים בתקומת ישראל, 11 (2001), עמ' 162-195.
6. על תרומתו של סילבר לפעילות הפוליטית הציונית בארה"ב ראו: אליהו אילת, המאבק על המדינה, תל-אביב 1979. זהו ספר זכרונותיו של אליהו אפשטיין (אילת), נציג הסוכנות היהודית בווינגטון, לימים ציר ושגריר בווינגטון ושגריר בלונדון.
7. על המאבק בין סילבר לבן-גוריון ועל הדחתו של סילבר בשנת 1948 ראו לדוגמה: עמנואל ניומן למנהיגים ציונים בארה"ב, 12.4.1947, אצ"מ A123/320; סילבר לניומן, 23.1.1948, שם; פרוטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות בירושלים, 19.8.1948, אצ"מ S-100.
8. על עיצוב דפוסי מעורבותם של ציוני ארה"ב בזירה הארץ-ישראלית לאחר הקמת המדינה ראו: מאמרו של עמנואל ניומן בבטאון ההסתדרות הציונית האמריקנית *New Palestine*, 16.12.1947, ארכיון אבא הלל סילבר 1/886.

האמריקנית, היו מעורבים במתרחש במדינת ישראל והפעילו אפוזיציה פעילה נגד דוד בן-גוריון ונגד מפא"י בשלוש זירות – הישראלית, האמריקנית, והציונית העולמית.⁹ סילבר וניומן ראו עצמם מייצגי הציונות-הכללית בארה"ב ובתנועה הציונית העולמית.¹⁰ בעיניהם, היתה חפיפה מוחלטת בין ההסתדרות הציונית האמריקנית למפלגת הציונים-הכלליים בתנועה הציונית.¹¹ השקפה זו הובילה להידוק הקשרים בינם לבין מפלגה זו בתנועה הציונית ובמדינת ישראל לאחר ייסודה, ובאמצעותה פעלו סילבר וניומן בזירה הישראלית. הוצאתו של סילבר ממרכז הפעילות הציונית בארה"ב ובתנועה הציונית סמוך להקמתה של מדינת ישראל מסמלת את הקשיים שהקמת המדינה הציבה בפני הציונות האמריקנית ואת ההכרח של ציוני ארה"ב לגבש דפוסי פעילות חדשים בזירה הישראלית בשנות החמישים.¹² סילבר וניומן היו נתונים במלכוד פוליטי, שהם היו מודעים לו. מצד אחד, המאבק למען הקמת מדינה יהודית בארץ-ישראל היה הנושא המרכזי במצעו הפוליטי-ציוני של סילבר – עליו ביסס את מעמדו בציונות האמריקנית ובשמו ניהל את מאבקיו עם הממשל האמריקני.¹³ ההבדלים בין סילבר ליריביו בארה"ב התמקדו באי-נכונותם להיאבק בממשל באופן נחרץ למען הקמת מדינה יהודית. מצד אחר, הצלחת מאבקו של סילבר והקמת המדינה היו עלולים להוביל לירידת כוחו הפוליטי, לנוכח התנגדותו של הממסד הציוני בארץ-ישראל, לפני קום המדינה, לפעילותו הפוליטית של סילבר בארה"ב ולהתערבותו במתרחש בארץ-ישראל.¹⁴ אפשר היה לשער שהתנגדות זו תלך ותגבר לאחר שתוקם מדינה יהודית עצמאית. ואכן, כאשר התברר שהקמתה של המדינה היא אפשרות ראלית, ולאחר הקמתה, ניסו סילבר וניומן להציע דרכי פעולה פוליטיות וציבוריות שיבטיחו את מעמדם של ציוני ארה"ב, את מעמדם האישי ואת יכולתם להשפיע על אופיה של המדינה הצעירה בשנות גיבושה הראשונות – שנות החמישים.

9. על ניומן בכלל ועל שליטת קבוצת סילבר במוסדות הציונות האמריקנית בשנות החמישים ראו בספר זכרונותיו: עמנואל ניומן, בזירת המאבק הציוני, ירושלים תשל"ח, עמ' 288-307.
10. ראו: מאמרו של ניומן על הציונים-הכלליים, פברואר 1940, אצ"מ A.123/530. בין השאר כתב ניומן על ההבדלים בין הציונים-הכלליים א' וב', ועל השקפתו לגבי המבנה החברתי הרצוי ומוסדות המדינה. על הקשר הרעיוני בין אבא הלל סילבר למפלגת הציונים-הכלליים ראו בטיסה לאוטוביוגרפיה שלו, שלא פורסמה, הנמצאת בארכיון אבא הלל סילבר 7/3 (מסמכי ארכיון אבא הלל סילבר, מתוך מהדורת המיקרופילם של הארכיון).
11. על תולדות הציונות-הכללית בראשיתה, ובמיוחד על בעיות הגדרתה, ראו: דוד שערי, מ"סתם ציונות" ל"ציונות כללית": איחוד ופילוג בראשית דרכה של הציונות הכללית העולמית 1929-1939, ירושלים 1990, עמ' 94-132; נעמי שילוח, "החוגים האזרחיים" ביישוב הארץ ישראלי בשנות השלושים, חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה 1996; יגאל דרורי, בין ימין לשמאל: "החוגים האזרחיים" בשנות העשרים, תל-אביב 1990.
12. ראו: Melvin I. Urofsky, 'A Cause in Search of Itself: American Zionist After the State', in: Jeffrey S. Gurock (ed.), *American Jewish History*, 8, New York 1998, pp. 451-463.
13. ראו: אבא הלל סילבר, במערכה למדינה יהודית: אוסף נאומים ומאמרים, ירושלים תשכ"ח.
14. על השקפתו של בן-גוריון שבידו נתונה האחריות הבלעדית לניהול הפעילות הפוליטית הציונית בווינגטון ראו: יומן בן גוריון, 10.1.1942, אב"ג.

נימוקיהם של ציוני ארה"ב להצדקת מעורבותם במדינת ישראל

פעילות ציונית-אמריקנית בזירה הישראלית בשנות החמישים, לאחר הקמתה של מדינה יהודית ריבונית, היתה בעייתית מעצם טבעה והיתה עלולה לעורר התנגדות עזה במדינת ישראל. ההנהגה הציונית בארה"ב היתה ערה לעובדה זו ופעלה ליצירתה של תשתית רעיונית והסברתית שתסייע להצדיק את מעורבותם האינטנסיבית של ציוני ארה"ב במתרחש במדינת ישראל בשנות החמישים.

מנהיגי הציונות האמריקנית הסבירו שעזרתם חיונית לקיומה של מדינת ישראל. בנאומו בוועידת ציוני אזור מנהטן ב-18 במאי 1950 טען עמנואל ניומן שמדינת ישראל יכולה להתקיים רק בזכות העורף הפוליטי והכלכלי שיהדות התפוצות בכלל ויהדות ארה"ב בפרט נותנות לה. יתר-על-כן, כינונה של המדינה והמשך קיומה לא היו מתאפשרים ללא תמיכת ציוני ארה"ב. לדבריו, מכיוון שלישראל, שלא כבריטניה, אין מושבות או ארצות חבר עמים דוגמת אוסטרליה, קנדה, ניוזילנד ודרום אפריקה, וגם אין לה בעלות-ברית נאמנות הרוצות ומסוגלות לתמוך בה בעת מצוקה, יהדות התפוצות היא בעלת-הברית היחידה של המדינה היהודית. הצגתם של היחסים בין התנועה הציונית בארה"ב למדינת ישראל כמערכת יחסים בין שתי בעלות-ברית לא היתה מקרית ובאה להדגיש את ההיבט השוויוני ביניהן. חשיבותם המכרעת של ציוני ארה"ב לכינון המדינה היהודית ולהמשך קיומה מחייבת בניית דפוסי פעולה של שוויון וכבוד הדדי בין מדינת ישראל לבין היהדות האמריקנית בכלל וציוני ארה"ב בפרט. יחסים אלה אינם צריכים להתבטא אך ורק בשירותי תמיכה פוליטיים וכלכליים שייתנו ציוני ארה"ב, אלא גם במעורבותם במתרחש במדינה הצעירה, שלא תוכל לשרוד ולהתפתח בצורה ראויה ללא עזרתם. ציוני ארה"ב חייבים לפעול במדינת ישראל, בגלל האחריות ההיסטורית המוטלת עליהם בתוקף מעמדם הייחודי כקהילה היהודית הגדולה והחזקה ביותר בעולם החופשי.¹⁵

דעות מעין אלה הציגו לא רק ראשי הציונות האמריקנית אלא גם שותפיהם בארץ ובעולם. פרץ ברנשטיין, מנהיג הציונים-הכלליים (ראש רשימתם לכנסת הראשונה, השנייה והשלישית) ושותפם הפוליטי הנאמן של ניומן וסילבר,¹⁶ טען במכתביו שרק עזרה מסיבית מארה"ב תאפשר את קיומה של מדינת ישראל – עזרה ישירה של ציוני אמריקה ותמיכה של הממשל האמריקני, שגם היא תולדה של פעולת ציוני אמריקה.¹⁷ שיתוף-הפעולה בין ציוני

15. ראו: אצ"מ A123/527.

16. פרץ ברנשטיין (1890-1971) – יליד גרמניה, עלה ארצה בשנת 1936. עורך העיתון הבקר (1938-1941), חבר הנהלת הסוכנות בירושלים ומנהל מחלקת המסחר והתעשייה שלה (1947-1948), חבר הממשלה הזמנית, חבר כנסת מטעם הציונים-הכלליים (1949-1965), שר המסחר והתעשייה (1952-1955). על הקשר ההדוק בין קבוצת סילבר בארה"ב ובין ברנשטיין ניתן ללמוד מן ההתכתבות הענפה שניהלו בשנות הארבעים והחמישים. למשל, במכתבו לעמנואל ניומן כינה אותו ברנשטיין 'אב רוחני', 24.9.1946, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1883.

17. פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 3.8.1950, אצ"מ A123/367.

אמריקה למדינת ישראל איננו רק כורח קיומי אלא האמצעי היחיד היכול להבטיח למדינת ישראל עתיד מזהיר ולחלץ אותה מן המצב האפל וחסר-התקווה שהיא שרויה בו.¹⁸ דעה דומה הוצגה לימים בנייר עמדה של הציונים-הכלליים בבריטניה אשר, למרות השיפור הניכר במצבה הכלכלי של מדינת ישראל לקראת סוף שנות החמישים, הוסיפו להגדיר את מצבה הכלכלי של המדינה כאסון מתמשך ואת עתידה כשחור אם לא תתאפשר מעורבות של ציוני אמריקה בישראל.¹⁹

אבא הלל סילבר הרחיב את מערך הנימוקים בעד מעורבות אינטנסיבית של ציוני ארה"ב במדינת ישראל. ב-15 בדצמבר 1951, בהצאה שנשא בוועידה הארצית של המגבית היהודית בארה"ב, טען שהקמתה של מדינה יהודית ריבונית משפיעה בצורה מכרעת על דפוסי החיים של יהודי העולם כולו, ועובדה זו מחייבת את יהודי העולם להשפיע על אופיה של המדינה. הקמתה של מדינת ישראל היא אירוע היסטורי שאת הטיפול בו אסור להשאיר רק בידם של היהודים שהתמזל מזלם לשבת בארץ-ישראל בזמן ייסוד המדינה. הקמתה של המדינה איננה פעולה טכנית אלא צריכה להיות מלווה בהקמת חברה חדשה המשפיעה בערכיה הנעלים על החברה האנושית כולה, כמו היהודים בעת העתיקה.²⁰

דבריו של סילבר היו חלק ממערך טיעונים רחב שמטרתו היתה ליצור תשתית אידאולוגית ומעשית לקיום יהדות התפוצות לאחר הקמתה של מדינה יהודית, ולאפשר ליהודי התפוצות לקחת חלק פעיל בבניית המדינה. עמנואל ניומן, שמילא תפקיד מרכזי במערכת הציונית בארה"ב בשנות החמישים, הרבה לעסוק בסוגיה זו. לטענתו, משמעות התפתחותה וגיבושה של הלאומיות היהודית, מאז ימי הרצל, באה לידי ביטוי לא רק בהקמתה של מדינה יהודית ריבונית אלא גם ביצירת דפוסיים חדשים לקיום היהודי בעולם כולו.²¹ תוצר לוואי של המאמץ האדיר של יהדות העולם לבניית בית לאומי היה בנייתה של הקהילה היהודית בעולם ככוח פוליטי בעל מטרות משותפות ומוסדות פעילים. הקמתה של מדינת ישראל לא הביאה לביטולה של מציאות זו. לא ניתן להחזיר את הגלגל לאחור, הפזורה היהודית תוסיף לפעול ככוח פוליטי וציבורי גם לאחר ייסודה של המדינה היהודית הריבונית, ותפעל גם בזירה הישראלית.²² לכן אין לראות במדינת ישראל את הדרך הלגיטימית היחידה של התפתחות ההיסטוריה היהודית.²³ ציוני ארה"ב אינם יכולים לקבל את הגדרת תפקידם כעוורים בלבד, הפועלים ללא שום תנאים מוקדמים למען מדינת ישראל. מדינת ישראל שייכת לישראלים וגם ליהודי העולם כולו, והאינטרסים של שתי הקבוצות צריכים לבוא לידי ביטוי בדרך

18. פרץ ברנשטיין לאבא הלל סילבר, 6.1.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 813/1.

19. נייר עמדה ששלחה ההתאחדות הכללית של הציונים-הכלליים בבריטניה ואירלנד לארה"ב לרגל הוועידה השנתית של ההתאחדות הציונית בארה"ב, 31.8.1959, ארכיון אבא הלל סילבר 1932/1.

20. ראו: ארכיון אבא הלל סילבר 817/5.

21. הרצאה של עמנואל ניומן לרגל יום הולדתו של הרצל, 9.5.1955, אצ"מ A123/528.

22. שם.

23. הרצאה של עמנואל ניומן בוועידת ההסתדרות הציונית האמריקנית, 12.9.1957, אצ"מ A123/528.

עיצובה של המדינה היהודית. ישראל והפזורה היהודית אינם גופים נפרדים, ולכן לציוני ארה"ב זכות מלאה לפעול במדינת ישראל ולנסות לעצבה בהתאם להשקפת עולמם כציונים אמריקנים וכאזרחי ארה"ב.²⁴

ניומן המשיך ופיתח את תפיסתו בנוגע למהות הקשר בין יהדות התפוצות למדינת ישראל ודימה אותו לקשר בין בני משפחה קרובים, דפוס שמונע התפתחות הבדלים בין יהודי לישראלי. הוא הסביר שמעורבותם של יהודי התפוצות במדינת ישראל חשובה לזהותם היהודית, אבל חיונית גם למדינת ישראל, אשר עלולה להיהפך למדינה לבנטינית, מזרח-תיכונית, בעלת עתיד מוגבל, ללא העורף התרבותי הכלכלי והפוליטי של יהודי התפוצות בכלל ושל יהדות ארה"ב בפרט.²⁵

לדבריו, זכותם של יהודי העולם לקחת חלק בעיצוב המדינה היהודית ובמערך קבלת ההחלטות האסטרטגיות נובעת גם מהעובדה שלפעילותה של ממשלת ישראל השפעות מרחיקות לכת על גורלם של יהודי העולם. הקמתה של מדינת ישראל הביאה להחמרת מצבם של יהודי ארצות האסלאם ורבים מהם נאלצו להגר. גם מדיניותה האנטי-סובייטית של ממשלת ישראל השפיעה על מצבה של יהדות ברית-המועצות.²⁶ הוא הדגיש שבשני המקרים אין מדובר בתופעות אנטישמיות אלא במהלכים פוליטיים הנובעים ממדיניותה של ממשלת ישראל, שתשפיע על גורל יהודי התפוצות גם במקרים אחרים. ניומן העניק משמעות דומה למערך הקשרים בין ישראל וגרמניה ובמיוחד לעסקת הנשק ביניהן. לדבריו, גם במקרה זה ממשלת ישראל, למרות היותה שליטה במדינה עצמאית, לא יכולה להתעלם ממיליוני יהודים אשר בהיותם נפגעי הנאצים, ישירות או בעקיפין, מתנגדים לבניית מערכת יחסים נורמלית בין גרמניה למדינה היהודית, המשפיעה גם עליהם. ניומן טען שהמציאות שהוא מתאר מלמדת על הצורך במעורבותה של יהדות התפוצות במדינת ישראל לא בגלל הכספים שבחשבונות הבנק שלהם או היקף תרומותיהם הכספיות למדינת ישראל, אלא בגלל הגורל היהודי המשותף. למדינת ישראל זכות לתבוע מיהדות התפוצות עזרה ותמיכה, אך גם ליהדות התפוצות זכות לדרוש את חלקה ולהיות מיוצגת, בדרך כלשהי, במערך קבלת ההחלטות במדינת ישראל.²⁷

ניומן הגדיר את ציונותו ואת ציונות אינטגרלית המורכבת מקיום משולב של יהודי התפוצות ומדינת ישראל.²⁸ מדינת ישראל אינה יכולה להתקיים ללא יהדות התפוצות, ויהודי העולם אינם יכולים להתפתח ללא המרכז הרוחני בישראל; אבל מרכז כזה יוקם בארץ-ישראל רק בזכות התרומה האינטלקטואלית והמוסרית של העם היהודי כולו; ללא מעורבותו תיהפך

24. שם.

25. שם.

26. הרצאה של עמנואל ניומן בוועידה השישים ושתיים של ההסתדרות הציונית האמריקנית, 12.9.1959, A123/528.

27. שם.

28. תדפיס הרצאתו של ניומן 'ציונות אינטגרלית', 2.5.1958, אצ"מ A123/531.

מדינת ישראל לרפובליקת בנות חסות ייחוד. ניומן הדגיש שמדינת ישראל איננה שייכת רק ליהודים היושבים בה, אלא היא עניינו של העם היהודי כולו, שאם לא כך הוא וחבריו בארה"ב לא היו נלחמים למענה בארה"ב ובמוסדות האו"ם.

דבריו של ניומן נאמרו במסגרת פעילותו בהסתדרות הציונית האמריקנית. ואכן הוא הבהיר שלמונח 'עם יהודי' יש משמעות מיוחדת לקהילה היהודית בארה"ב בכלל ולציוני אמריקה בפרט. זו היא הקהילה הגדולה ביותר בעולם, לפעילותה משמעות החורגת מגבולותיה הגאוגרפיים של ארה"ב והשפעתה ארוכת טווח. ציוני ארה"ב היו מעורבים מאז ומעולם בתהליכי הבנייה של הבית הלאומי ואין הם מוכנים להיות מוגדרים רק כעוזרים לבניית מדינת ישראל, אלא כבונים המקנים את הרוח האמריקנית ואת המסורת הציונית והיהודית של ציוני ארה"ב למדינה החדשה, אך כאזרחי ארה"ב נמנעים תוך כדי כך מלפגוע בנאמנותם המוחלטת לאומה האמריקנית.²⁹

הסיפא בדבריו של ניומן מלמד על בעיה עקרונית: כיצד ניתן לגשר בין היותם של ציוני ארה"ב אזרחים אמריקנים ובין רצונם להשפיע על המתרחש במדינה ריבונית אחרת. כיצד יפעלו כדי להשפיע על מערך קבלת ההחלטות במדינת ישראל בד בבד עם היותם אזרחי ארה"ב, ומה יעשו ציוני ארה"ב כדי להתגבר על הסתירה הבסיסית בין הכרתם בעצמאותה של מדינת ישראל, לבין רצונם לקחת חלק בבנינה ובמעריך קבלת ההחלטות הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות בה.³⁰

פעילותם של ציוני ארה"ב בעשור הראשון למדינת ישראל

תרבות, בריאות וספורט

ההכרה בצורך במעורבות בנעשה במדינת ישראל והניסיון לעצב את החברה הישראלית בהתאם להשקפת העולם הציונית האמריקנית באו לידי ביטוי מעשי בפעילויותיה של ההסתדרות הציונית-אמריקנית במדינת ישראל בשנות החמישים. לדעת ראשי ההסתדרות הציונית בארה"ב ציון-דרך במעורבותם בחברה הישראלית היה הקמת הבניין המפואר של

29. שם.

30. דיון זה קשור לסוגיה רחבה יותר: תפיסת המדינה היהודית בעיני יהודי ארה"ב בכלל ובעיני הציונים בפרט. ראו: אלון גל (עורך), ישראל הנכספת: האידיאלים והדימויים של יהודי צפון-אמריקה, קריית שדה-בוקר 1999; יוסף גורני, 'בסבך לבטי הנורמליזאציה (המחשבה הציבורית היהודית בארה"ב בשנים 1942-1950 בשאלת מעמדם ההיסטורי של היהודים בעקבות השואה והקמת מדינת ישראל)', ציון, נ (תשמ"ה), עמ' 433-456; נתן רוטנשטרייך, עיונים בציונות בזמן הזה, ירושלים תשל"ה, עמ' 11-30. ראו גם: Naomi W. Cohen, *American Jews and the Zionist Idea*, Kentucky 1989; Hasia Diner, 'Zion and America: The Formative Visions of Abba Hillel Silver', *Journal of Israeli History*, 17, 1 (1996), pp. 45-70

'בית ציוני אמריקה' בתל-אביב. עלות הקמתו של הבניין היתה גבוהה במיוחד בגלל מחיר הקרקע וגודלו של הבניין. אך ראשי הממסד הציוני בארה"ב סברו שזוהי הוצאה הכרחית המבטאת בדרך מכובדת את עוצמתם של ציוני ארה"ב, הארגון הציוני הגדול והחשוב ביותר בעולם, ואת נכונותם לפעול בזירה הישראלית.³¹

חנוכתו של 'בית ציוני אמריקה' ב-13 במאי 1952 זכתה לסיקור תקשורתי נרחב. הבניין כונה 'השגרירות של יהדות אמריקה בישראל', הודגשה עלותו הגבוהה, יותר ממיליון דולר, וצוינו מותרות נדירים כגון מיזוג אוויר, רצפות עץ ומטבח משוכלל. בין השאר נכתב: 'אם ישראלי רצה להרגיש עצמו כמו באמריקה יוכל להיכנס לבנין הפאר שהוקם מול הקריה'.³² בטקס הפתיחה השתתפו ראשי המדינה, ובכללם בן-גוריון.³³

'בית ציוני אמריקה' בתל-אביב היה חלק מפעילות ענפה של ציוני ארה"ב במדינת ישראל שנעשתה במסגרת ארגונים ומוסדות חברתיים שהקימו ושאותם הפעילו המקורבים להם במדינת ישראל. הם ביקשו ליצור חלופה ארגונית לדומיננטיות של מפא"י ולשיטות הפעולה הפוליטיות, הכלכליות והחברתיות, שהם התנגדו להן. לדעתם, דוגמה מובהקת לפעילות כזאת היתה קופת חולים של הציונים-הכלליים בישראל, שהוקמה כחלופה למערכת ההסתדרותית. קופת החולים הזאת הוצגה כאחד המפעלים החשובים של הציונות האמריקנית, שמימנה את מרפאות הקופה והעבירה להן אספקה רפואית שוטפת, שלא היתה יכולה להימצא בישראל בדרך אחרת. לטענת ראשי הציונות האמריקנית, קופת חולים זו היתה הארגון הרפואי היחיד בישראל שסיפק שירותי רפואה שלא על בסיס מעמד חברתי או קשרים פוליטיים.³⁴ קופת החולים של הציונים-הכלליים פעלה בעיקר במרכזים עירוניים ושולבה בסופו של דבר בקופת חולים מאוחדת.

ניסיון נוסף ליצור נורמות התנהגות ופעילות שונות היה מעורבותם האינטנסיבית של ציוני ארה"ב בארגון הספורט 'מכבי'. ראשי הממסד הציוני בארה"ב סברו שהנוער הישראלי עוסק בפוליטיקה באופן מוגזם ובגיל מוקדם מהרצוי, בין השאר בגלל היעדר מתקני ספורט ובילויים חלופיים. בדברי ההסבר שצורפו לדרישה התקציבית למימון ארגון 'מכבי' בישראל נכתב שגדולתה של ארה"ב נבעה מהעיסוק האינטנסיבי של הנוער במשחקי כדור ואתלטיקה, שנמנעו מהנוער הישראלי. מרכזי הספורט של 'מכבי' היו אמורים לאפשר התפתחות פיזית

31. דין וחשבון של לואיס פלק, יושב ראש הוועדה לגיוס כספים של ההסתדרות הציונית בארה"ב, לאחר ביקורו בישראל, 23.9.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1921.

32. ראו: משה מיזלס, 'אמריקה באה לישראל', מעריב, 3.5.1952.

33. הארץ, 12.5.1952, 15.5.1952.

34. דוח פלק (לעיל הערה 31). על קופה זו, על התקפותיהם של הציונים-הכלליים בישראל על קופת חולים ההסתדרותית ועל החשש מפגיעה במעמדם עם גיבוש תוכנית החקיקה לביטוח סוציאלי ראו: שפרה שורץ, קופת חולים, הסתדרות, ממשלה, 1947-1960, קריית שדה-בוקר 2000. יש לציין שגם ארגון 'הדסה' הפעיל קופת חולים משלו. ראו: שפרה שורץ, קופת-חולים הכללית: עיצובה והתפתחותה כגורם המרכזי בשירותי הבריאות בארץ-ישראל, 1911-1937, קריית שדה-בוקר 1997, עמ' 168-174.

ומנטלית תקינה של הנוער הישראלי ולתרום לצמיחת בני הנוער כאזרחים ישראלים מועילים על-פי הרוח האמריקנית.³⁵

עיצוב מערכת החינוך

סוגיה נוספת שהעסיקה את ראשי הממסד הציוני בארה"ב היתה עיצובה של מערכת החינוך במדינת ישראל לפי אמות מידה אמריקניות. ההסתדרות הציונית האמריקנית ביקשה להקים כפרי נוער שהיו אמורים להקנות ללומדים ידע מקצועי והרגלי עבודה בתחומי החקלאות והתעשייה, ולקיים מערכת חלקית של ייצור ואספקה עצמיים. כפרי הנוער הללו לא היו אמורים להיות חלק ממערכת החינוך החקלאי הרגיל של מדינת ישראל, אלא נועדו להנך לחי יצירה והגשמה עצמית, לפתח את כשרונו ויוזמתו של כל תלמיד בנפרד, ולהבליט את האידאולוגיה של הציונים-הכלליים ואת אורה החיים המועדף בעיניהם המקדיש תשומת לב רבה לפרט, כפי שבא לידי ביטוי בקווי היסוד שהוצגו בטקס אבן הפינה לכפר סילבר שהקימו הציונים-הכלליים סמוך לאשקלון.³⁶

הפעילות החינוכית המעשית בארץ-ישראל קשורה לדיון עקרוני בסוגיה החינוכית בקרב ציוני ארה"ב ולרצונם לראות בהקמתה של מערכת חינוך חילונית אחידה, על-פי הדגם של מערכת החינוך הציבורית בארה"ב.³⁷

כציוני ורב רפורמי היה סילבר מוטרד במיוחד מן הדרישה להעניק חינוך דתי אורתודוקסי לילדי העולים שהגיעו ארצה בשנות החמישים.³⁸ הוא היה ער לכך שחלק ממשפחות העולים

35. נוסף על המעורבות שכבר הוזכרה בגוף המאמר, כגון הקמת בית ציוני אמריקה, הקמת קופת חולים של הציונים-הכלליים, תמיכה באגודת הספורט 'מכבי', ניתן לציין: אספקת מכונות לייצור קרח, מימון פעולותיהם של הוועד הארצי למען החייל, של ארגון נשות הציונים-הכלליים בישראל, שפעל במעברות, ושל המועדון האווירי הישראלי. ראו: דוח פלק (לעיל הערה 31).

36. ראו: שושנה פרסין לאבא הלל סילבר, לרגל הנחת אבן הפינה לכפר סילבר, 8.5.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 3/250. פרסין היתה חברת כנסת בכנסת הראשונה עד השלישית ומהבולטות בעסקי החינוך והתרבות ביישוב ובמדינה, בין השאר היתה יושבת ראש ועדת החינוך של הכנסת ומנהלת מחלקת החינוך של עיריית תל-אביב.

37. את פעילותם של ציוני ארה"ב בנושא החינוך יש להבין לאור הוויכוח בעניין החינוך הדתי במחנות העולים ובמעברות. התפטרות הממשלה השנייה בפברואר 1951, הבחירות לכנסת השנייה ביולי 1951 והקמת הממשלה באוקטובר 1951 יצרו תנאים לביטול שיטת הזרמים. בקווי היסוד של תוכנית הממשלה הרביעית, שאושרו בכנסת ב-23 בדצמבר 1952, נקבע כי ועדה ממשלתית תכין תוכנית של חינוך ממלכתי בכל בתי-הספר היסודיים, והיא תבוצע לא יאוחר מתחילת שנת הלימודים תשי"ד. בנושא זה ראו: שלומית לוי, 'המעבר מזרמים לחינוך ממלכתי (1948-1955)', המאבק הפוליטי, הוויכוח החינוכי והפרלמנטרי והמעבר המוסדי, עבודת גמר, אוניברסיטת חיפה 1996. על סוגיית קביעת התכנים החינוכיים של מערכת החינוך הממלכתי ראו למשל: צבי אדר, 'ביקורת תוכנית הלימודית הממלכתית', מגמות, ז (1956), עמ' 41-77. מחקר מקיף בסוגיה זו ראו: צבי צמרת, 'עלי גשר צר: החינוך בישראל בשנות המדינה הראשונות, קריית שדה-בוקר 1997, ושם גם דיון נרחב בתהליכים הפוליטיים והחינוכיים בראשית שנות החמישים, עמ' 161-189.

38. הרצאה של אבא הלל סילבר, 'מדינת ישראל ובעיותיה', 5.11.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 4/828.

ניהלו אורח חיים אורתודוקסי ולכן יש בסיס לדרישה להעניק לילדיהם חינוך ברוח זו, אך בכל זאת התנגד לכך וסבר שהבעיה עשויה להיפתר על-ידי כינונה של מערכת חינוך ממלכתית אחידה, בדומה לקיים בארה"ב.³⁹ למרות דרישה זו, סילבר היה מודע לרגישות הציבורית לסוגיה הדתית בישראל ועל אף השקפת עולמו הרפורמית ניסה למתן את המתח בין הזרמים הדתיים ופעל למניעת הקמתם של מוסדות דת רפורמיים, כגון בית-כנסת ובית-מדרש בירושלים.⁴⁰ כמו כן דרש לבטל את הזרמים ההיסטוריים במערכת החינוך היישובית וליצור אחדות חינוכית החינוכית, לדעתו, לבנייתה של המדינה.⁴¹

את הפילוג הפוליטי והחברתי, שבא לידי ביטוי במערכת החינוך, הוא הגדיר אחת הסכנות הגדולות ביותר לקיומה של מדינת ישראל, ולכן הציע שישראל תשתמש בניסיון האמריקני. הוא ציין שארה"ב, בהיותה ארץ הגירה, היתה חייבת ליצור מכנה משותף לנכנסים בגבולותיה בתהליך של כור היתוך.⁴² היא פתרה את הבעיה ביצירת מערכת חינוך ציבורית אחידה; כל הילדים מבקרים באותם בתי-ספר ולומדים לפי תוכנית לימודים אחת. מערכת כזאת חייבת לקום גם במדינת ישראל, ומכיוון שנדרש זמן רב להקמתה, אסור להתעכב בביצועה, שכן מערכת החינוך המגזרית והמפלגתית בישראל יוצרת חברי מפלגה נאמנים אך לא אזרחים טובים, וקיימת סכנה של יצירת חברה שבטית המורכבת מיהודים בעלי השקפות עולם הנבדלות לחלוטין זו מזו, והנטייה לפלגנות בקרב הציבור היהודי רק תגביר סכנה זו. הבעיה של האחדת מערכת החינוך איננה בעיה טכנית בלבד, אלא גם תוכנית ורוחנית. הוא ציין שהמאבק למען מדינה יהודית ריבונית סיפק תוכן רעיוני ומוסרי למערכת החינוך הציבורית בארץ-ישראל. הגשמת היעד הזה של הקמת המדינה יצרה חלל אידאולוגי העלול להשפיע באופן הרסני על עיצוב דמותו של הנוער הישראלי. סילבר הזהיר את ראשי מערכת החינוך ואת מנהיגי המדינה שהרעיון הלאומי והרצון להקים מדינה יהודית הם חלק חשוב במסורת ובתרבות היהודית, אבל הם רק חלק ממהות קיומו של העם היהודי בארה"ב ובמדינת ישראל.⁴³

משק חופשי ויוזמה פרטית

סוגיה נוספת שהטרידה מאוד את ציוני ארה"ב היתה דפוסי התפתחותה הכלכלית של מדינת ישראל. הנושא הכלכלי שימש ציר מרכזי במערכת היחסים בין ציוני ארה"ב ובין היישוב

39. אפשר לשער שבמידה מסוימת השתמש סילבר בניסיונו האישי. הוא הגיע לארה"ב מליטא בגיל 11, ועל אף הרקע האורתודוקסי של משפחתו פנה ללמוד בבית-ספר תיכון ציבורי אמריקני. ראו: שגב (לעיל הערה 2), עמ' 15.

40. על התנגדותו של סילבר להקמת מוסדות דת רפורמיים בירושלים ראו מכתבו של הרב הראשי יצחק ניסים לסילבר, 30.5.1956, ארכיון אבא הלל סילבר 3/270.

41. הרצאה של אבא הלל סילבר, 'מדינת ישראל ובעיותיה', 5.11.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 4/828.

42. הרצאה של אבא הלל סילבר, 'ביקור חוזר בישראל', 20.5.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 4/850.

43. שם.

היהודי ולאחר מכן מדינת ישראל בגלל חשיבותם המכרעת של הכספים שנאספו בארה"ב. הסוגיה הכלכלית היתה משמעותית במיוחד בגלל הדומיננטיות של מפא"י בעשור הראשון של המדינה, מה שהצטייר בעיני הציונות האמריקנית כשליטה של מקורבי המפלגה והמערכת ההסתדרותית בזירה הכלכלית, אשר יצרו נורמות ציבוריות ודפוסי פעולה שהיו מנוגדים להשקפתם של ציוני אמריקה, כמו היחס ליוזמה חופשית, או ניהול כלכלה מכוונת והיעדרה של כלכלת שוק חופשי.⁴⁴ ציוני ארה"ב לא שקלו להפסיק את הסיוע הכלכלי שלהם לישראל בגלל מדיניות ממשלתה, אלא פעלו להגברת איסוף התרומות בארה"ב, בין השאר בהציגם את המדינה כארץ קולטת פליטים. אבל בד בבד ביקשו להשפיע על התפתחותה של המערכת הכלכלית במדינה לפי השקפת עולמם.⁴⁵

בנאום שנשא ב־18 במאי 1950, בוועידת ציוני מחוז מנהטן לאחר ביקור בישראל, אמר ניומן שההתפתחות הכלכלית המרשימה של המדינה הצעירה עלולה להיפגע ואף להיעצר כליל בגלל מדיניותה של הממשלה. לדבריו, הקהילייה העסקית בישראל שרויה בחרדה ובחוסר ביטחון בגלל החשש ממדיניותה העתידית של הממשלה. אי־שביעות־הרצון של המגזר העסקי בישראל עלולה להשפיע לרעה על נכונותם של משקיעים זרים להשקיע ומלמדת על קיומה של בעיה מבנית במערכת הכלכלית והציבורית בישראל. לדעתו, הבעיה נעוצה במדיניותה החברתית והכלכלית של הממשלה. הוא ציין שאנשי עסקים המגיעים לישראל מביעים לעתים קרובות את התפעלותם ממדיניותה החברתית המתקדמת של הממשלה, אבל אינם משקיעים בישראל גם לא דולר אחד. כלומר, קל להביא להתפעלות מילולית, אבל אין בכך כל תועלת ללא השקעה כספית. מצב זה מחייב בחינה מחודשת של המדיניות החברתית הסוציאליסטית של ממשלת ישראל ושיתוף־פעולה אמיתי בין תנועת העבודה הדומיננטית לבין המגזר העסקי הקטן, אבל החשוב כלי־כך, בישראל.⁴⁶

הצעות לערוך שינויים בכלכלת ישראל, ברוח האמריקנית, ודרישה לעידוד היוזמה הפרטית נשמעו לא רק מחוגי האופוזיציה למפא"י, כמו סילבר, אלא גם משותפו הנאמן של בן־גוריון בזירה האמריקנית רוברט סולד, שמילא שנים רבות תפקידים כלכליים מרכזיים בהסתדרות הציונית האמריקנית.⁴⁷ בהרצאה שנשא ב־1954, בתוקף תפקידו כיושב־ראש הנהלת האגודה הכלכלית הישראלית, אמר סולד שהבטחת קיומה של המדינה לטווח ארוך מחייבת יציבות כלכלית ובסיס כלכלי איתן. אך המצב הכלכלי הנוכחי, שבו כלכלת ישראל מבוססת על הזרמת הון מיהדות ארה"ב וממשלת ארה"ב ועל קבלת כספי השילומים מגרמניה,

44. דעות ברוח זו הושמעו בחוגי הציונות־הכללית גם מחוץ לגבולות ארה"ב. במכתב ששלח פעיל ציוני ממקסיקו אל סילבר ב־9 בספטמבר 1950 הובעה תקווה שממשלת ישראל תכיר במדיניותה המוטעית ותפעל לקיים מערכת כלכלית ליברלית המאפשרת למשקיע פרטי להשקיע בישראל, על בסיס זכויות שוות, בלי העדפה של קבוצות מסוימות המקורבות לממשלה. ראו: ארכיון אבא הלל סילבר 3/247.

45. הרצאה של אבא הלל סילבר בקליבלנד, 15.1.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 5/817.

46. ראו: אצ"מ A123/527.

47. על הקשר ההדוק בין רוברט סולד לבן־גוריון ראו למשל: ניומן לסולד, 17.9.1943, אצ"מ A123/91.

ונוסף על כך העלייה המתמדת בשכר והגדלת התחייבויות המדינה לטווח הקצר מלמדים שמדינת ישראל עדיין לא יצרה בסיס כזה. הדרך לשינוי המצב הזה, שאינו יכול להימשך זמן רב, היא הגדלת משקלו של ההון הפרטי במערכת הכלכלית בישראל, הקטנת מעורבותה של הממשלה במשק ויצירת מערך 'נורמלי', שבו כוחות השוק החופשי יכולים לפעול. לדברי סולד, ממשלת ישראל ערה לעובדה זו וחוקקה חוק לעידוד השקעות הון פרטי, אך לא די בחוק בלבד. הממסד הפוליטי בישראל חייב להאמין עד תום בדרך הכלכלה החופשית ולפעול למען ההון הפרטי, דבר שלא התבצע. סולד הסביר שההון הפרטי חייב לתפוס את מקומו הראוי ולהביא לידי ביטוי את האנרגיות ואת כוח ההמצאה שבידי אנשי ההון הפרטי. דרך החיים האמריקנית מגלמת עבודה יצרנית, אמינות והישגים אישיים, והם שיצרו ובנו את גדולתה של ארה"ב. על ציוני ארה"ב מוטלת משימה חינוכית ראשונה במעלה – להציג את יתרונותיה של הרוח האמריקנית לפני אזרחי ישראל ולפעול למען העברת הדפוסים הכלכליים האמריקניים לזירה הישראלית, באמצעות ההון הפרטי של ציוני ארה"ב.⁴⁸

* * *

בראשית שנות החמישים הצהירו ראשי הממסד הציוני בארה"ב שפעולותיהם בזירה הישראלית אינן פוליטיות אלא מתבצעות מנקודת מבט חברית ותומכת בלבד, בגלל הרצון לעזור לשפר את רמת החיים של אזרחי ישראל. בנאומו ב־18 במאי 1950 טען ניומן שאין הוא רוצה להתערב בוויכוח המתנהל בין הזרמים והמפלגות השונות בישראל בנושאים כלכליים.⁴⁹ כך גם נכתב בדוח פלק מספטמבר 1951.⁵⁰ אך הצהרות אלה עומדות בסתירה לפעולתם המעשית בארץ. ההסתדרות הציונית האמריקנית הפעילה בישראל קשת רחבה של ארגונים ומוסדות חברתיים שמטרתם לא היתה רק להעלות את רמת החיים של אזרחי ישראל ולדאוג לרווחתם אלא גם להשפיע באמצעותם על דפוסי החיים ועל התגבשותה של החברה בישראל בדרך שהיא ראתה כנכונה.⁵¹

הפעילות באמצעות ארגונים חברתיים היתה חלק מפעילות נרחבת של ציוני ארה"ב במערכת הפוליטית והציבורית הישראלית. בתחום הכלכלי פעלו סילבר, ניומן ושותפיהם כדי לנסות ולהשפיע באופן מעשי על המערכת הכלכלית במדינת ישראל, אבל בדרך שונה מדרכי פעולתם בתחום החברתי והציבורי. בנושא הכלכלי פעלו ציוני ארה"ב בעזרתה של השותפה הפוליטית שלהם בזירה הישראלית – מפלגת הציונים הכלליים, שהנושא הכלכלי היה אחד מיסודות מצעה הפוליטי. הדרישות הכלכליות של הציונים הכלליים, כמו צמצום מעורבות הממשלה במשק, הקטנת נטל המסים וערעור מעמד ההסתדרות הכללית, תואמו עם ניומן ועם סילבר וסוגיות כלכליות שהועלו במסגרת המגעים הקואליציוניים בין הציונים הכלליים למפא"י הועברו לעיונם ולאישורם של השותפים האמריקנים, שהקפידו להדגיש

48. ראו: ארכיון אבא הלל סילבר 193/3.

49. אצ"מ A123/527.

50. דוח פלק (לעיל הערה 31).

51. ראו לעיל הערה 35.

את החשיבות הרבה שהם רואים בהם.⁵² בפרק הבא נראה שהפעילות המשותפת בתחום הכלכלי היתה קצה הקרחון של שותפות פוליטית עמוקה ואינטנסיבית בין ההסתדרות הציונית האמריקנית לציונים-הכלליים בישראל בשנות החמישים.

השותפות הפוליטית עם הציונים-הכלליים

בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית האמריקנית (Zionist Organization of America, ZOA), שהתקיימה ב-24 באוקטובר 1950, התקבלה החלטה שמשותפי הישיבה הגדירה עקרונות ורבת-חשיבות. הוחלט לקיים שיתוף-פעולה אינטנסיבי גלוי בין ההסתדרות הציונית האמריקנית להסתדרות הציונים-הכלליים בישראל ולהביע תמיכה נחרצת במפלגה זו. לדעת חברי הוועד הפועל, רק מפלגת מרכז חזקה ובעלת השפעה יכולה לשמש גורם פוליטי יציב בין קבוצות ומעמדות הדוגלים באידאולוגיות נוגדות, ורק עקרונותיה של מפלגת הציונים-הכלליים יכולים לחלץ את מדינת ישראל ואת התנועה הציונית מן המצב הקשה שהן נתונות בו ולהציע דרך קדימה.⁵³

מועד קבלת ההחלטה לא היה מקרי. מנסחיה טענו שהיא התקבלה כחלק מן ההכנות לקונגרס הציוני הכ"ג ובגלל המשבר הממשלתי במדינת ישראל, אבל אפשר לשער שהחלטה התקבלה גם כחלק מן ההיערכות לבחירות לרשויות המקומיות בישראל, שעמדו להתקיים בנובמבר 1950.⁵⁴ נימוקים אלה מלמדים על משמעותה הפוליטית של ההחלטה ועל רצונם של ציוני ארה"ב לקחת חלק פעיל בפעילות הפוליטית במדינת ישראל ובעולם הציוני. היבטים אלה באו לידי ביטוי ברור בדברי הפרשנות להחלטה שהובאו בהקשר, עיתונה של מפלגת הציונים-הכלליים בישראל, ב-10 בנובמבר 1950:

החלטה עקרונית המבטאת מפנה רב חשיבות בקו המדיניות של הציונות האמריקנית נתקבלה בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית באמריקה. א. החלטה זו מסמנת

52. ראו: תרגום לאנגלית של דרישות מפלגת הציונים-הכלליים במשא-ומתן הקואליציוני ב-7 בפברואר 1950, אצ"מ A123/138; דין-וחשבון שנמסר לעמנואל ניומן על המשא-ומתן הקואליציוני עם ראש הממשלה דוד בן-גוריון, 15.5.1950, שם. על חשיבות ההישגים בתחום הכלכלי בעקבות הצטרפותם של הציונים-הכלליים לקואליציה בדצמבר 1952 ראו: הרצאה של עמנואל ניומן, יוני 1953 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ A123/531.

53. החלטת הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית האמריקנית שהגיש אבא הלל סילבר, 24.10.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 1/813.

54. על מעורבותם של סילבר וניומן במערכת הבחירות לרשויות המקומיות והחשיבות שראו בכך הציונים-הכלליים בישראל ראו: פרץ ברנשטיין לאבא הלל סילבר, 6.11.1950, אצ"מ A123/637. הציונים-הכלליים בישראל העריכו, וכך דיווחו לארה"ב, שיתקיימו בחירות כלליות בקרוב. המכתב הגיע ימים אחדים לפני פרסום הודעת התמיכה בציונים-הכלליים, וייתכן שהיה אחד הגורמים לפרסומה. ראו: פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 18.10.1950, אצ"מ A123/367. הבחירות הכלליות הוקדמו בשל המשבר בשאלת החינוך, אבל נערכו בסופו של דבר רק ביולי 1951.

את שובו של ד"ר אבא הלל סילבר למנהיגות אקטיבית בתנועה הציונית באמריקה ובעולם. ב. החלטה זו מתווה קו פעולה לארגון הציונות-הכללית בעולם על מנת להפכה לגורם רב השפעה בעיצוב דמותה של התנועה הציונית בכלל ומדינת ישראל בפרט. ג. החלטה זו קובעת בצורה ברורה את הזדהותם המוחלטת של ציוני אמריקה עם הסתדרות הציונים הכלליים - מפלגת המרכז בישראל.

למעשה, החלטתם של ציוני ארה"ב לא היתה 'מפנה רב חשיבות', כדברי הפרשנות בהבקר, אלא מתן גושפנקה חוקית וגלויה למצב הקיים. היא היתה כקצהו הגלוי של קרחון, מלמדת על שיתוף-הפעולה ההדוק בין ציוני ארה"ב לציונות-הכללית בישראל ומשרטטת את נקודות הציון העיקריות במערכת הקשרים בין שני הגופים.

חברי הוועד הפועל של ההסתדרות הציונית האמריקנית היו כמובן מודעים לעובדה שבמדינת ישראל פועלת מפלגה נוספת, המגדירה עצמה מפלגת מרכז, היינו המפלגה הפרוגרסיבית.⁵⁵ בהחלטתם מ-10 באוקטובר 1950 צוין בהקשר זה: 'הצטרפנו תמיד על הבקיעים בשורות הציונים הכלליים בישראל, שנגרמו ע"י יצירת המפלגה הפרוגרסיבית - פילוג המתפשט לארצות אחרות ומזיק לרעיון, ואין כל הצדקה מנקודת ראות המצעים הרשמיים של שני הפלגים אשר אין ביניהם הבדלים בולטים, ואנו נמשיך בלחצנו ובדרישתנו לאיחודן השלם'. לדעת ציוני ארה"ב ושותפיהם בישראל שימשה המפלגה הפרוגרסיבית מכשיר בידי בן-גוריון ומפא"י שנועד לפגוע במעמדם בזירה האמריקנית ובמדינת ישראל.⁵⁶ דעה ברוח זו הציג סילבר באחת הטיוטות לאוטוביוגרפיה שלו, שלא פורסמה. הוא מגדיר את עצמו המנהיג הלא-רשמי של הציונות-הכללית בארה"ב, וטוען שהפילוג בציונות-הכללית ב-1948 היה חלק מן המאבק בינו לבין בן-גוריון, שחשש כי הציונים-הכלליים בישראל יתרגמו את תרומתו המכרעת של סילבר להקמת המדינה לכוח פוליטי בבחירות לאספה המכוננת שיתקיימו בינואר 1949, ומגדיר את ההבדלים בין הפרוגרסיבים לציונים-הכלליים 'מיקרוסקופיים'. לדעתו, תהליכי האחדות נכשלו בשנת 1948 בגלל הקרבה בין הפרוגרסיבים

55. בשנת 1948 התאחדו פלג של הציונים-הכלליים, כולל חברי העובד הציוני בהנהגת משה קול וצבי הרמן, ו'עלייה חדשה' והקימו גוף נפרד בשם המפלגה הפרוגרסיבית. ראו: חיים זאב פלטיאל, 'המפלגה הפרוגרסיבית, לתולדות מפלגה קטנה בישראל', חיבור לשם קבלת התואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים 1963; רות בונדי, פליקס: פנחס רוזן וזמנו, תל-אביב 1990, עמ' 430-433. על תולדות מפלגת הציונים-הכלליים והחוגים האזרחיים ראו: שמואל דותן, 'המערכת הפוליטית הפנימית ביישוב, 1939-1948', בתוך: משה ליסק (עורך ראשי), תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל מאז העלייה הראשונה, ב, ירושלים תשנ"ה, עמ' 484-497; יוסי ביילין, 'מפלגות בעולם היהודי והציוני עד קום המדינה', כיוונים, 25 (1984), עמ' 103-123; ש"ז אברמוב, על מפלגה שנעלמה ועל ליברליזם, תל-אביב 1995, עמ' 15-64.

56. בספר זכרונותיו הדגיש ניומן את הקשר בין המפלגה הפרוגרסיבית בישראל לזו שבהסתדרות הציונית האמריקנית ואת פעילותם נגד סילבר. ניומן, בזירת המאבק הציוני, עמ' 301-302. על הקשר ההדוק בין המפלגה הפרוגרסיבית למפא"י ועל השתתפותה ברוב הקואליציות בראשות מפא"י ראו: פלטיאל (לעיל הערה 55), עמ' ט-יב.

למפא"י, והראיה היא הצטרפותם של הפרוגרסיבים לקואליציה בשנת 1949, בניגוד לציונות-הכללית שלא הצטרפה וכונתה בתעמולה של מפא"י מפלגה ראקציונרית.⁵⁷ הדברים שכתב סילבר באוטוביוגרפיה שלו לא נאמרו בחלל ריק אלא מצטרפים לקשת רחבה של עדויות המלמדות שראשי הציונים-הכלליים בישראל ראו במפלגתם גוף פוליטי המשותף להם ולציונות האמריקנית בראשות סילבר.⁵⁸

מעורבותם האינטנסיבית של סילבר ושל ניומן בתהליכי האיחוד והפירוק במפלגות הציונות-הכללית, שהיו חלק מן המאבק בין סילבר לבן-גוריון, מתבררת גם מדבריהם של ראשי הציונים-הכלליים בישראל, כמו יוסף סרלין, שותפם הפוליטי של סילבר ושל ניומן בישראל. סרלין, שהיה שנים רבות חבר כנסת מטעם הציונים-הכלליים, סגן יושב-ראש הכנסת, ושר הבריאות בשנים 1952-1955, כתב בסוף שנות הארבעים שהמפלגות ביישוב נערכות לקראת האפשרות הלאומית של הקמת מדינה יהודית, ובמסגרת זו חייבת לקום מפלגת מרכז חזקה.⁵⁹ הוא מציין את מעורבותם של סילבר ושל ניומן באיחוד בין הציונים-הכלליים א' וב', וטוען שלא עזרתם לא יהיה אפשר להוביל בהצלחה מהלך של איחוד כולל של כל החוגים האזרחיים. סרלין כותב שישראל רוקח, ממנהיגי האיחוד-האזרחי, נמצא בביקור בארה"ב וזו הזדמנות יוצאת-דופן לסכם אתו תוכנית פעולה פוליטית שתאפשר פעילות לקראת השתלטות על עמדות מפתח במדינה, לכשתקום.⁶⁰

דברים ברוח דומה כתב פרץ ברנשטיין, שהציג את פילוגה של הציונות-הכללית כמטרה מרכזית של מפא"י בכלל ושל בן-גוריון בפרט. הוא טען שהקמתה של המפלגה הפרוגרסיבית בישראל נעשתה בזומתו של בן-גוריון, שביקש למנוע את התעצמותו הפוליטית של סילבר בזירה הישראלית ולעזר את בסיס כוחו בארה"ב. מהלכים אלה של בן-גוריון החלו במחצית השנייה של שנות הארבעים עם חיזוק מעמדו של סילבר בארה"ב.⁶¹ ברנשטיין כתב שתפקודם

57. אבא הלל סילבר, טיוטה לאוטוביוגרפיה, שלא פורסמה, ארכיון אבא הלל סילבר 7/3. דברים ברוח זו כתב סילבר גם בשנות החמישים. ראו: סילבר למאטו גולדשטיין, נשיא ההסתדרות הציונית בקנדה, 1952.1.30, ארכיון אבא הלל סילבר 1/814.

58. פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 7.11.1950, אצ"מ A123/367.

59. יוסף סרלין, עורך דין וחבר כנסת, יליד פולין, בצעירותו מוזכרו של נחום סוקולוב. ניומן הגדיר את פעולתם המשותפת 'עבודת צוות' (בזירת המאבק הציוני, עמ' 325-326).

60. יוסף סרלין לעמנואל ניומן, 30.12.1947, אצ"מ A123/344. ממכתבים נוספים מתברר שניומן גילה מעורבות אינטנסיבית בגיבוש דרכם הפוליטית של הציונים-הכלליים בישראל. על הצטרפות רוקח ומפלגת 'עלייה חדשה' לגוש הפוליטי של הציונים-הכלליים ראו: ניומן לסרלין, אישי וסודי, 16.3.1948, אצ"מ A123/344. ישראל רוקח (1896-1959) – ראש עיריית תל-אביב, ממייסדי העיתון הבקר, ממנהיגי הכולטים של הציונים-הכלליים, חבר הכנסת הראשונה, השנייה והשלישית, ושר הפנים בשנת 1955. רוקח נחשב למנהיג האיחוד-האזרחי, אחד הפלגים בציונים-הכלליים שחבריו היו אנשי התאחדות האיכרים, תעשיינים ובני המעמד הבינוני ביישוב. ראו: אברמוב, על מפלגה שנעלמה ועל ליברליזם, עמ' 29-30. על תהליכי הפירוק והאיחוד בקרב החוגים האזרחיים ובציונות-הכללית בתקופת המנדט ראו: דותן, 'המערכת הפוליטית הפנימית ביישוב היהודי' (לעיל הערה 55), עמ' 485-488.

61. ראו למשל מכתבו של פרץ ברנשטיין לניומן על פעולותיו של בן-גוריון לפני הקונגרס הכ"ב, 7.10.1946, אצ"מ A123/367. על המאבק בסוף שנות הארבעים ולאחר הקמת מדינת ישראל ראו: ניומן למנהיגים

של הציונים הכלליים כמפלגת אופוזיציה הביא לביצוע פעולות ריגול נגדם והדגיש את העובדה שמכתביהם של ראשי המפלגה נפתחים ונבדקים ולכן הוא מוסר את המידע במכתב שהוא שולח מהולנד לארה"ב בידי שליח, ללא חשש מצנזורה.⁶²

בשנות החמישים התנהלה התכתבות אינטנסיבית בין קבוצת סילבר לחברי מפלגת הציונים הכלליים בישראל. מן המכתבים עולה שהיה ביניהם תיאום פוליטי מוחלט בשנים אלה.⁶³ ראשי הציונים הכלליים בישראל דיווחו לסילבר ולניומן על מהלכיהם הפוליטיים, נועצו בהם, ניתחו את המצב הפוליטי והחליטו במשותף על צעדיהם, למשל, האם להצטרף לקואליציה עם מפא"י ומה הם תנאי ההצטרפות לממשלה. כך, למשל, פרץ ברנשטיין הציג לפני ניומן את ההתלבטויות בנוגע לאפשרויות ההצטרפות לממשלה והדגיש את ההבדל בין העדפתו האישית להיות שר לבין האינטרסים של המפלגה.⁶⁴ סילבר וניומן היו מודעים לקשיים המלווים משא-ומתן קואליציוני ותמכו בעמדות פוליטיות פרגמטיות שיאפשרו לציונים הכלליים להיכנס למערכת השלטונית וכך להשפיע בעוצמה רבה יותר על החברה הישראלית ועל הממסד הפוליטי. לדעתם, הציבור הישראלי מעוניין בקיומה של מפלגת מרכז חזקה ובן-גוריון ייאלץ להקים קואליציה בשיתוף הציונים הכלליים, למרות ההתקפות עליהם בזמן מערכת הבחירות.⁶⁵ במשא-ומתן הקואליציוני בשנת 1954 התקיימו מגעים בין סילבר והציונים הכלליים בישראל. אפשר ללמוד על מגעים אלה מדיווחו של חבר הכנסת

- ציונים בארה"ב על הפעילות נגד סילבר, 12.4.1947, אצ"מ A123/320; סילבר לניומן, 23.1.1948, שם. פרטוקול ישיבת הנהלת הסוכנות בירושלים, 19.8.1948, אצ"מ S-100.
62. פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 30.1.1948, אצ"מ A123/367. מכתבים נוספים ברוח זו ראו: פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 19.5.1949, שם; יוסף סרלין לעמנואל ניומן, 20.6.1949, אצ"מ A123/344. הנחתם של ראשי הציונות הכללית בישראל ובארה"ב שנערך אחריהם מעקב חשאי באה לידי ביטוי בשימוש במערכת של קודים חשאיים בתכתובות בין ארה"ב לישראל. רשימת הקודים והסבר לשימוש בהם ראו: עמנואל ניומן לאבא הלל סילבר, 21.3.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1208.
63. ראו: פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 19.5.1949, אצ"מ A123/367.
64. ראו מכתב פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 7.11.1950, אצ"מ A123/367. וכן ניומן לפרץ ברנשטיין, 23.10.1951, אצ"מ A123/367.
65. מסמכים בסוגיה זו ראו: עמנואל ניומן לפרץ ברנשטיין, 4.10.1951, אצ"מ A123/367; עמנואל ניומן לשמואל צוייסברג, יושב-ראש ההסתדרות הציונית בקנדה, 12.3.1951, אצ"מ A123/228; סילבר ליוסף ספיר, 18.12.1952, ארכיון אבא הלל סילבר 3/256. יוסף ספיר (1902-1972) – פרדסן, מראשי 'האיחוד האזרחי', ראש עיריית פתח-תקווה, חבר כנסת מהכנסת הראשונה עד מותו. שר החברה בשנים 1952-1955 ושר בלי תיק בממשלת האחדות בשנת 1967. מיוזמי האיחוד עם חרות במסגרת גח"ל. הרצאה של עמנואל ניומן, יוני 1953 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ A123/531. ראוי לציין שעל אף הצלחתם היחסית של הציונים הכלליים בבחירות הכלליות בשנת 1951 (שבהן קיבלו 20 מנדטים), הם לא הצטרפו לקואליציה (המפלגה הפרוגרסיבית הצטרפה). הם הצטרפו לקואליציה רק לאחר התפטרות הממשלה בדצמבר 1952. בסופו של דבר, חוץ מקואליציה זו, ובכללה ממשלת שרת הראשונה בשנת 1954, לא השתתפו הציונים הכלליים בהרכבים הקואליציוניים השונים בשנות החמישים. ראו: אברמוב, על מפלגה שנעלמה ועל ליברליזם, עמ' 31-39.

ג'ורג' פלש לסילבר על הישגיהם של הציונים-הכלליים במשא-ומתן עם ממשלת שרת.⁶⁶ הוא ציין שהציונים-הכלליים אמנם לא קיבלו את מלוא דרישותיהם בתחום הכלכלי, אך חשוב להצטרף לממשלת שרת כדי למנוע מהמערכת הפוליטית בישראל להגיע למסקנה שלא ניתן להקים ממשלה ללא בן-גוריון. לדבריו, העובדה שבן-גוריון נשאר בשדה-בוקר ואילו הציונים-הכלליים נמצאים בממשלה היא חשובה וקריטית הרבה יותר מעוד כמה הישגים כלכליים. פלש לא השלה את עצמו שהסתיימה פרשת שדה-בוקר, כלומר מעורבותו של בן-גוריון במערכת הפוליטית, והוא צפה 'הפתעות' נוספות.⁶⁷

השותפות בין ציוני ארה"ב לציונים-הכלליים בישראל בשנות החמישים באה לידי ביטוי לא רק במגעים חשאיים. הצלחותיהם הפוליטיות של הציונים-הכלליים בישראל זכו למקום נרחב בפרסומי ההסתדרות הציונית האמריקנית, ובייחוד הבחירות המוניציפליות הראשונות בשנת 1950. תוצאות הבחירות היו מפתיעות והצביעו על עלייה דרמטית בכוחם של הציונים-הכלליים וירידה משמעותית בכוחה של מפא"י.⁶⁸ התוצאות הוצגו בפירוט רב, ובדברי הפרשנות בדף מידע מיוחד במאמרים שהתפרסמו בעיתונות היהודית בארה"ב הודגש נצחון הציונים-הכלליים בתל-אביב והוגדר 'מוזהיר'. הוסבר שם שבספירה ארצית של קולות הבוחרים היו הציונים-הכלליים למפלגה השנייה בגודלה, הביסו את הפרוגרסיבים והכו מכה קשה את מפא"י.⁶⁹ גם סילבר לא התעלם ממערכת הבחירות לרשויות המקומיות, ושלה מברק ברכה לפרץ ברנשטיין. הוא בירך את הציונים-הכלליים בארץ על נצחונם, טען שהניצחון הוא הוכחה לתבונתם הפוליטית של אורחי ישראל וקרא לאיחוד של כל הכוחות הליברליים במדינת ישראל. לטענתו, ההצלחה בבחירות הראתה שהציונים-הכלליים הם כוח פוליטי מרכזי במדינת ישראל, והביע את תקוותו שישפיעו השפעה מכרעת על המערכות הכלכליות והפוליטיות במדינת ישראל.⁷⁰

בארה"ב ובארץ-ישראל רווחה הדעה כי ללא עזרתה הכספית של ההסתדרות הציונית

66. ג'ורג' פלש, יליד אוסטריה, חבר כנסת מטעם הציונים-הכלליים בכנסת השנייה. מוזכר כללי ויושב-ראש של 'מכבי', בינואר 1954 פרש בן-גוריון מהממשלה, ומשה שרת שר החוץ הקים ממשלה ובה ארבעה שרים מהציונים-הכלליים. להוציא חקיקת חוק חינוך חובה, נוכחותם של הציונים-הכלליים בממשלה לא חוללה שינוי משמעותי במדיניותה הכללית. ב-29 ביוני 1955 נמנעו הציונים-הכלליים בהצבעת אי-אמון שהגישה תנועת החרות בעקבות פרשת קסטנר. משה שרת הקים ממשלה חדשה ללא הציונים-הכלליים. ראו: אברמוב, על מפלגה שנעלמה ועל ליברליזם, עמ' 33-35.

67. פלש לסילבר, 19.2.1954, ארכיון אבא הלל סילבר 3/362. ראו גם פלש לסילבר, 10.9.1954, שם.

68. ראו: יחיעם ויץ, 'המהפך שלא היה', פנים, 9 (1999), עמ' 91-97.

69. דף מידע של ההסתדרות הציונית האמריקנית בנוגע לבחירות המוניציפליות, נובמבר 1950 (ללא תאריך מדויק), ארכיון אבא הלל סילבר 1/800. על תוצאות הבחירות, ובייחוד הצלחתם של הציונים-הכלליים בתל-אביב, ראו: שנתון הממשלה תשי"ב, עמ' 453-456. הציונים-הכלליים קיבלו 24.5% מהקולות הכשרים ומפא"י 27.3%. סיכומים וטבלאות ראו: על המשמר, 28.11.1950. כמו כן, תדפיס מאמר של עמנואל ניומן ב-"New Palestine", דצמבר 1950, אצ"מ A123/530.

70. מברק ברכה של אבא הלל סילבר לפרץ ברנשטיין, 16.11.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 1/800. ראו גם: סילבר לשמואל פישמן, פעיל יהודי מניו-יורק, 11.12.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 3/24.

בארה"ב ומעורבותם האישית של מנהיגי הציונות שם לא יצליחו הציונים-הכלליים בישראל להיות יריב ראוי למפא"י ולבן-גוריון.⁷¹ הציונים-הכלליים במדינת ישראל הציגו את מעורבותם של הציונים האמריקנים בזירה הישראלית כמהלך חיוני העשוי להעלות את מפלגות המרכז בישראל על דרך המלך ולספק את המנהיגות הכריזמטית החסרה להם במאבק עם בן-גוריון.⁷²

אבא הלל סילבר כחלופה פוליטית לבן-גוריון

הרצון למעורבות ציונית אמריקנית בזירה הישראלית בא לידי ביטוי מעשי בציפייה להשתלבותו של אבא הלל סילבר במערכת הפוליטית והציבורית במדינת ישראל. ידיעות על שובו של סילבר לפעילות פוליטית לא רק בזירה הציונית האמריקנית אלא גם במדינת ישראל הופיעו מדי פעם בעיתונות.⁷³

ד"ר הרצל רוזנבלום, עורך ידיעות אחרונות, כתב לסילבר בנושא זה וציין שהוא וחבריו הצטערו כאשר הודה סילבר מפעילות ציונית בישראל ובעולם. במכתבו ניתח רוזנבלום את מבנה המערכת הפוליטית במדינת ישראל וטען שסיכוייהם של הציונים-הכלליים ליהפך לכוח פוליטי דומיננטי בציבוריות הישראלית אינם רבים. משנתם הכלכלית אמנם חיובית ויישומה עשוי לשמש חלופה מעשית למצב הכלכלי ההולך ומחמיר ומעיק מאוד על הציבור הרחב; אף-על-פי-כן, הוויכוח הכלכלי במדינת ישראל מתנהל בעיקרו של דבר בין מפא"י למפלגות שמשמאל לה, כמו מפ"ם ומק"י, ואילו הציונים-הכלליים הם בגדר צופים פסיביים בנעשה. רוזנבלום טען שלא רק לציונים-הכלליים אין מנהיג שהציבור עשוי לראות בו חלופה הולמת לראש הממשלה בן-גוריון, אלא גם במערכת הפוליטית כולה אין לו תחליף. הוא הדגיש שפרוגרמה פוליטית ללא אדם שיסמל אותה בעיני ההמונים נדונה לכישלון, ורק סילבר יכול לשנות את המצב. במכתבו קרא רוזנבלום לסילבר להשתקע בישראל ולקחת לידי את הנהגת הציונות-הכללית. עובדה זו תוסיף רבבות קולות לציונים-הכלליים. הוא הדגיש שהימנעותו של סילבר מלנקוט צעד כזה מעמידה בסימן שאלה את התועלת בכל הפעילות של הציונים-הכלליים במדינת ישראל.⁷⁴

מכתבו של רוזנבלום לא היה יוצא-דופן אלא היה חלק ממהלך פוליטי רחב שנועד להעמיד את סילבר בראש הציונים-הכלליים כחלופה אידאולוגית ופוליטית לבן-גוריון

71. עמנואל ניומן לאבא הלל סילבר, 12.3.1951, אצ"מ A123/206. על הדרישות הכספיות של הציונים-הכלליים בישראל לארה"ב לפני הבחירות לרשויות המקומיות ראו: פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 22.8.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 1/813.

72. יוסף סרלין לעמנואל ניומן, 29.10.1950, אצ"מ A123/344.

73. ראו: הארץ, 21 במרס 1950.

74. הרצל רוזנבלום לסילבר, 15.12.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 2/252.

ולמפא"י.⁷⁵ הדברים באו לידי ביטוי בולט בסממנים הממלכתיים שניסו אנשי הציונות הכללית להקנות לביקורו של סילבר בישראל בשנת 1951, בהבלטת התגובות הנלהבות של הציבור ושל אמצעי התקשורת לביקור, ובקשת רחבה של מכתבים ומאמרים שהתפרסמו בעיתונות והציגו דעה דומה לזו של רוזנבלום. סילבר הוצג כמנהיג שרוב העולם הציוני תומך בו, וכמי שחזונו חיוני לעתידן של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל, והן זקוקות להנהגתו.⁷⁶ הוא תואר כמנהיג הציוני הגדול ביותר בדורו וכהוגה דעות חשוב שמילא תפקיד מכריע במהלכים להקמתה של מדינת ישראל, ורק מפלגתיות צרה מנעה ממנו את ההכרה שהוא זכאי לה.⁷⁷ תגובות אורחי מדינת ישראל לביקורו של סילבר בארץ תוארה כאוהדת ביותר. אף שיחסם של פקידי ממשלה בכירים היה מסויג, הסתערו המונים לקבל את פניו ורק פעילות נמרצת של שומרי ראשו אפשרה את המשך סיורו ברחובות תל-אביב.⁷⁸ גם בדיווחיהם של אמצעי התקשורת הודגשה קבלת הפנים יוצאת-הדופן שסילבר זכה לה בבואו לישראל. סופר על צפיפות ללא תקדים בנמל התעופה לוד, ותוארה שירת מאות המכונות שליוותה אותו בנסיעתו ברחובות תל-אביב במכונית פתוחה.⁷⁹

בסופו של דבר בחר סילבר, בדומה למנהיגים ציונים אמריקנים אחרים, שלא להשתקע בישראל ולא להתמודד כפוליטיקאי ישראלי, על אף האהדה הציבורית והתמיכה של דמויות מפתח במערכת הפוליטית במדינת ישראל ושליטתו בשפה העברית.⁸⁰ מסמכיו של סילבר והאוטוביוגרפיה שלו אינם מספקים תשובה ברורה מדוע בחר שלא להשתקע בישראל. אפשר לשער שהסיבות מורכבות, ובהן תפיסת עולמו כציוני ואמריקני, מעמדו כרב בקהילתו בקליבלנד ונימוקים משפחתיים.⁸¹

75. על המתח בין בן-גוריון לסילבר ניתן ללמוד, בין השאר, מסירובו של סילבר להיפגש עם בן-גוריון. לטענתו של סילבר ההזמנה לפגישה הגיעה מאוחר במכוון, כדי לפגוע בכבודו וכדי לצאת ידי חובה בלבד. סילבר לאבא אבן, שגריר ישראל בווישינגטון, 29.8.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 1/617.

76. שמואל פישמן, פעיל ציוני מניו-יורק, לסילבר, 1.11.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 3/247.

77. פרופסור יוסף קלוזנר לוועד הציבורי לקבלת פני סילבר בישראל (ללא תאריך מדויק), ארכיון אבא הלל סילבר 3/250.

78. ישעיהו וינוגרד, מזכירו של סילבר בישראל, למנהל מחלקת הפרסום של ההסתדרות הציונית האמריקנית, 29.4.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 3/250; 'תכנית עבודה לקבלת פני ד"ר סילבר', 25.4.1951, שם. על מעמדו של סילבר מעידה גם הענקת אורחות כבוד של תל-אביב. ראו: ישראל רוקח, ראש עיריית תל-אביב, לסילבר, 7.5.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 3/150.

79. מעריב, 24 ו-25 באפריל 1951.

80. סילבר הקפיד שגם בניו ירכשו את השליטה בשפה העברית. על התקדמותו של בנו רפאל סילבר בלימוד העברית ראו: יעקב רוטמן מבוסטון, המורה לעברית של רפאל סילבר, לסילבר, יוני 1952 (ללא תאריך מדויק), ארכיון אבא הלל סילבר 3/255. בהקשר זה ניתן לציין שבתחילת שנות העשרים בחר גם לואיס ברנדייס שלא להתמודד עם וייצמן על נשיאות התנועה הציונית העולמית. ראו: Allon Gal, *Brandeis of Boston*, Cambridge, MA 1980.

81. בשנת 1963 ביקש סילבר לרכוש קרקע בירושלים לשם הקמת בית. במכתב צוין שהוא החליט לבנות בית בירושלים, אך אין לדעת לאיזו מטרה היה הבית אמור להיבנות בגלל מותו של סילבר באותה שנה. ראו: מכתב ש' בן-שמש מהמשרד הראשי של הקרן הקיימת לסילבר בנוגע לקניית מגרש בשכונת טלביה בירושלים, 25.5.1963, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1934.

פעילותו של סילבר בזירה האמריקנית

סילבר נהנה ממערכת קשרים קרובה עם גורמים רבי-עוצמה במערכת הפוליטית האמריקנית, ובייחוד עם הסנאטור הרפובליקני מאוהיו רוברט טאפט (Taft), ועם אישים מרכזיים נוספים במסד הרפובליקני כמו ג'ון פוסטר דאלס, מזכיר המדינה בממשלו של דוויט אייזנהואר.⁸² ואכן, עם בחירתו של אייזנהואר לנשיא ומינוים של דאלס למזכיר המדינה ושל טאפט ליושב-ראש ועדת החוץ של הסנאט, נהנה סילבר מאפשרות יוצאת-דופן להשפיע על מערך קבלת ההחלטות של הממשל האמריקני בנושאי המזרח התיכון. בן-גוריון וראשי המערכת הפוליטית של מדינת ישראל היו ערים לעובדה זו, וסילבר שימש אמצעי קשר מהיר וחשאי בין ראשי הממשל האמריקני לבין מנהיגי מדינת ישראל בשנות החמישים.⁸³

אך סילבר לא הסתפק בתפקידו כאפיק תקשורת. הוא ביקש לנצל את מעמדו הייחודי ואת קשריו האישיים והפוליטיים להשפיע על המדיניות האמריקנית על-פי השקפת-עולמו. בהקשר זה יש להבין את מכתבו לסנאטור טאפט בנוגע לחוק סיוע החוץ למדינת ישראל שסילבר פעל להעביר בקונגרס באמצעות טאפט. במהלך המגעים לפני אישורו של החוק ביקש סילבר מטאפט להוציא מנוסח החוק כל אזכור למעורבות צבאית של ארה"ב במדינת ישראל או למחויבות עתידית למעורבות כזאת. הוא הדגיש לפני טאפט את הצורך ליצור נתק מוחלט בין עזרה כלכלית של ארה"ב למדינת ישראל ובין צורכי הביטחון של ארה"ב, ולדעתו היו סיבות מספיקות להענקת עזרה לישראל ללא כל אזכור של בטחון ארה"ב כנימוק לסיוע.⁸⁴

מן המכתב אפשר לראות שסילבר לא תיאם את עמדותיו עם מי שהיו מופקדים על סוגיות אלה במערכת הפוליטית הישראלית, וייתכן שפעל בניגוד לדעתם. יצירת קשר בטחוני בין מדינת ישראל לארה"ב היתה מנוגדת לשאיפתו של סילבר לשמירת הניטרליות של מדינת ישראל במאבק הבין-הגושי, לניתוקה של הזירה המזרח-תיכונית ממאבק זה ולחיזוק מעמדו של האו"ם במזרח התיכון.⁸⁵ מעמדו הייחודי של סילבר בזירה האמריקנית

82. הדיון במערכת הקשרים בין חוגים מסוימים במפלגה הרפובליקנית לסילבר מורכב וחורג מגבולות מאמר זה. בנוגע לדאלס, ראו למשל מברק ממטה הבחירות של דאלס, המודה לסילבר על תמיכתו הפומבית בסנאטור, 27.10.1949, ארכיון אבא הלל סילבר 1/601. על הקשר עם טאפט ראו: הודעתו של סילבר על קשריו הארוכים עם הסנאטור ותמיכתו במדיניות הפנים והחוץ שלו. מכתב של סילבר לאחד מבני קהילתו בקליבלנד, 3.4.1952, ארכיון אבא הלל סילבר 3/255. סילבר גם הוזמן לארוחת ערב סגורה ומצומצמת עם אייזנהואר. ראו: אייזנהואר לסילבר, 3.11.1953, ארכיון אבא הלל סילבר 1/626.

83. ראו למשל התכתבות ענפה בין סילבר לאבא אבן, שגריר מדינת ישראל בווינגטון, ארכיון אבא הלל סילבר 1/622-617.

84. סילבר לרוברט טאפט, 9.2.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 1/800. לקשריו של סילבר עם גורמים בממשל אייזנהואר ופעילות עם טאפט למען הסדרת הסיוע האמריקני לישראל ראו הטיטה לאוטוביוגרפיה של סילבר, ארכיון אבא הלל סילבר 7/3.

85. דרשה של אבא הלל סילבר בקליבלנד, 'ישראל והמזרח התיכון', 23.10.1955, ארכיון אבא הלל סילבר 4/957; דרשה של סילבר בקליבלנד, 'מדיניות אמריקה במזרח התיכון', 4.11.1956, ארכיון אבא הלל

בתקופת ממשלו של אייזנהואר אפשר לו להשפיע על מדיניות החוץ האמריקנית, בהקשריה המזרח-תיכוניים, למרות הדחתו מכל תפקיד רשמי בתנועה הציונית ומערכת יחסים מתוחה עם דוד בן-גוריון, ראש ממשלת ישראל.⁸⁶

מעמדו המיוחד של סילבר בארה"ב ויכולתו לפעול שם באופן עצמאי וללא תיאום עם המופקדים על ניהול מדיניות החוץ הישראלית או אישור שלהם, נוסף על האלטרנטיבה הפוליטית והאידיאולוגית שהציג למפא"י ולבן-גוריון, היו הגורמים לתגובה החריפה נגד סילבר בזירה הציונית העולמית, בארה"ב ובמדינת ישראל בשנות החמישים. המאבק הפוליטי והאידיאולוגי נגד קבוצת סילבר מלמד, מזווית נוספת, על עוצמת מעורבותם של ציוני ארה"ב במדינת ישראל ועל האתגר שמעורבות זו העמידה להנהגת מפא"י.

סילבר: קיצוני ימני וראקציונר פוליטי? המאבק על מעמדו של סילבר בתנועה הציונית ובמדינת ישראל

בטאונה של מפא"י הדור נדרש לפעילותם הפוליטית של סילבר וניומן בזירה הישראלית במאמר פרשנות שכותרתו 'בין קליבלנד לרחוב לילינבלום'.⁸⁷ ניומן וסילבר מתוארים בו כאנשי ימין קיצוניים, שאהדתם נתונה לטרוריסטים של האצ"ל ולבעלי-בתים ראקציונרים, וכמי שמפעילים מערכת תעמולה מקיפה במדינת ישראל באמצעות חלוקת חבילות מזון ובגדים לעולים החדשים במעברות, ארגון מסיבות עם משקאות חריפים לבני עדות המזרח בשכונות ובפרברים, והרשמות פיקטיביות לשיכונים ציבוריים שאמורים להיבנות אחרי עלייתם לשלטון – כל זאת כדי לעודד תמיכה במפלגת הציונים-הכלליים והרשמה אליה, גם אם הן פיקטיביות.

יונה יגול כותב המאמר טען שהקמתה של מדינת ישראל שמטה את הקרקע מתחת לרגליהם של סילבר ושל ציוני ארה"ב, שציונותם היא פילנטרופית, ועיקר מעייניהם נתונים לקיומה של התנועה הציונית באמריקה ולא לחיזוקה של מדינת ישראל. לכן הם פועלים כדי

סילבר 4/981. הדיון בהשקפותיו הפוליטיות והאידיאולוגיות של סילבר בנוגע לסדר העולמי הרצוי לאחר מלחמת העולם חורג מגבולות מאמר זה. ראו למשל התנגדותו למלחמת קוריאה. מכתב פומבי של סילבר לנשיא טרומן, 11.1.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 3/24.

86. מכתבו של סילבר לטאפט לא היה מקרה יחיד. אליהו בן חורין, אחד מעוזריו של סילבר, כתב על פגישה עם גיימס מקדונלד, השגריר האמריקני בישראל, שקיים שיתוף-פעולה פוליטי הדוק עם סילבר במשך שנים רבות. בן חורין מסר לשגריר תזכיר בנוגע לתעלת סואץ, על-פי בקשתו של מקדונלד, לפני פגישות שהיה אמור לקיים עם בן-גוריון וגולדה מאיר. ראו: בן חורין לסיילבר, 31.10.1956, ארכיון אבא הלל סילבר 1/806.

87. יונה יגול, הדור, 24 במרס 1951. דין-וחשבון על המאמר שנשלח לסיילבר ראו: ישעיהו וינוגרד, מזכירו של סילבר בישראל, לסיילבר, 2.4.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 1/813. מאמרים נוספים ברוח זו ראו: הדור, 24 ו-26 בנובמבר 1950.

להוסיף ולשלוט במדינה באמצעות תרומותיהם ופעולותיהם בזירה הישראלית גם לאחר קבלת העצמאות. כמו כן הסביר שהצלחתם של הציונים הכלליים בבחירות המוניציפליות בשנת 1950 עוררה בקבוצת סילבר תקוות מוגזמות לכבוש את השלטון, באמצעות ברית פוליטית בין סילבר, רוקח ובגין, המסמלת את הקשר בין אנשי השוק השחור והספסרים בישראל ובין קליבלנד, עיר מגוריו של סילבר.⁸⁸ לדברי יגול, הברית היא כ'קצף על פני המים, שהזרם האדיר של המהפכה העברית ישטוף'.

המאבק הציבורי נגד קבוצת סילבר נוהל לאורך שנים ולא רק על-ידי מפא"י אלא גם על-ידי המפלגה הפרוגרסיבית, שציוני ארה"ב ראו בהקמתה אמצעי שנועד לפגוע בסילבר ולהחליש את כוחו הפוליטי והציבורי בארה"ב ובישראל. משה קול (קלדוני), ממנהיגיה וממייסדיה של המפלגה הפרוגרסיבית,⁸⁹ תקף בהצהרה פומבית את מדיניותו של סילבר בזירה האמריקנית.⁹⁰ הוא בחר להתמקד בהתקפה על מעמדו של סילבר בארה"ב ועל יכולתו להשפיע על מדיניותו של הממשל כלפי מדינת ישראל, ביודעו שאמונה ביכולת זו של סילבר היתה אחד מיסודות כוחו הציבורי והפוליטי במדינת ישראל. לטענתו, סילבר תמך בממשל הרפובליקני בגלל אינטרסים אישיים שלו בלבד, שהרי מדיניותו של ממשל זה לא היתה פרו-ישראלית.⁹¹ במעשיו הוא הפר מסורת ארוכת שנים של ניטרליות ציונית בזירה האמריקנית, ובכך גרם נזק בלתי-הפיך למעמדן של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל בארה"ב. כדי לטשטש את כשלונו ניסה להעסיק את דעת הקהל בשאלות מפלגתיות טפלות ובחר להתקיף את המפלגה הפרוגרסיבית. וחמור מזאת: הוא עוסק בשאלות אלה במקום לתרום ולעזור למדינת ישראל. קול ציין שיש קשר בין פעילותו של סילבר בישראל ובארה"ב והסביר שסילבר קשר קשר עם האגף הימני בציונות-הכללית בישראל ועם הימין בכלל כדי ליצור שיתוף-פעולה עם הימין האמריקני, כלומר המפלגה הרפובליקנית.

מן המאמרים מצטיירים ציוני אמריקה כגורם פוליטי ימני, המנסה להתערב בגסות במתרחש במדינת ישראל ולהתור תחת יסודות הדמוקרטיה הישראלית, בצד אי-יכולתם למלא את תפקידם העיקרי ולהשפיע על מדיניות הממשל האמריקני לטובת מדינת ישראל, ונוסף על כך גם אי-רצונם להרים תרומה כספית ראויה לחיזוקה.

88. על אי-יכולתם של הציונים הכלליים לממש את הצלחתם האלקטורלית בבחירות לרשויות המקומיות,

בין השאר בגלל הרכבת קואליציות עירוניות בראשות מפא"י, ראו: ויץ (לעיל הערה 68), עמ' 96.

89. משה קול (קלדוני) (1989-1911) - יליד פינסק, ממייסדי תנועת הנוער 'העובד הציוני', עלה לארץ בשנת 1932, מנהל מוסד עליית הנוער לאחר פטירתה של הנרייטה סאלד, מחותמי מגילת העצמאות, חבר מועצת-המדינה הזמנית וחבר כנסת בשנים 1948-1955, 1961-1965, שר הפיתוח 1965-1969, שר התיירות והפיתוח 1969-1977.

90. הצהרה פומבית של משה קול בתגובה לדברי סילבר בארוחת ערב לכבודו של עמנואל ניומן בוועידת ההסתדרות הציונית האמריקנית בניו-יורק, 29.8.1953, ארכיון אבא הלל סילבר 1/88.

91. גם פעילותו של סילבר לגיוס מלווה אמריקני למדינת ישראל מוצגת כפעילות שנועדה לחזק את מעמדם של סילבר ושל הציונים הכלליים בישראל. ראו: תמצית קטעי עיתונות בשנת 1951, 2.1951, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1209.

ציוני ארה"ב בהנהלת סילבר וניומן היו מודעים למאבק שנוהל נגדם, ופעלו נגדו בגלוי ומאחורי הקלעים. הבקר, עיתונם של הציונים-הכלליים בישראל, ציין שהדחתו של סילבר מכל תפקיד רשמי בתנועה הציונית היא דבר 'מחפיר', מסמלת את הריקבון הציבורי ומייצגת את כל הרע והמושחת במפלגות בעולם הציוני. באופן כולל, מאבקה של מפא"י נגד סילבר הוא תכסיס של 'עריצות בולשביסטית אמיתית'.⁹² מול תיאורו של סילבר בידי מתנגדיו כפוליטיקאי הפועל למען טובתו האישית ופוגע באינטרסים החיוניים של מדינת ישראל, הוא הוצג כאיש מחונן כבושר פעולה עצום, ששאיפתו היחידה היתה לפעול למען מדינת ישראל, וסילוקו מכל תפקיד היה אבדה קשה לציבור, לצינות ולמדינה. המאבק נגד סילבר תואר כמלחמה שיטתית שגולה מהאומה מנהיג שאין שני לו; הדחתו סללה את הדרך לעריצות של מפא"י ומטרתה היתה שיעבודה של ההסתדרות הציונית בכלל, ושל ציוני אמריקה בפרט, לשלטונו של בן-גוריון.

לסילבר ועוזריו היה ברור כי מיקומם מימין למפא"י במפה הפוליטית של מדינת ישראל עלול לזוהתם עם גורמים קיצוניים במערכת הפוליטית במדינת ישראל, ולשמש נשק תעמולתי בידי מפא"י ובן-גוריון, כפי שהיה כבר בשנות הארבעים.⁹³ לכן כתב הרולד מנסון (Manson), עוזרו של סילבר, לעורך הניו-יורק טיימס וטען שהגדרתו של העיתון את הציונים-הכלליים במדינת ישראל מפלגה ימנית אינו נכון.⁹⁴ לדעתו, הציונים-הכלליים היא מפלגת מרכז ליברלית התומכת במדיניות חברתית-כלכלית ליברלית. מנסון יצר הבחנה ברורה בין הציונים-הכלליים ובין מפלגות הימין, דוגמת חרות והגוש הדתי, וטען שאזרחי ישראל שהצביעו בעד הציונים-הכלליים בחרו כך בגלל היותם בעלי השקפת-עולם ליברלית ולא ימנית. הרצון להיאבק בדימויו כקיצוני ימני גם היה הסיבה למכתבו של סילבר לישעיהו וינוגרד, מזכירו בישראל וכותב הביוגרפיה שלו. סילבר ביקש ממנו להדגיש במיוחד את הפרטים על פעילותו החברתית של סילבר בזירה האמריקנית ובמיוחד את מאבקיו נגד האבטלה, בעד זכויות העובדים, ותמיכתו בחופש הבעת דעה בכלל ובנוגע לארגונים פרו-קומוניסטים בפרט.⁹⁵

תשומת-לב מיוחדת הקדישו סילבר וניומן למאמץ לטשטש את עוצמתו של שיתוף-הפעולה הפוליטי ביניהם למפלגת הציונים-הכלליים במדינת ישראל ולהעמידו על בסיס אידאולוגי בלבד. לפיכך הודיע ניומן ליוסף סרלין כי החליט שלא להשתתף במערכת הבחירות בישראל, אף-על-פי שהשתתפותו היתה יכולה להשיג עוד כמה קולות לטובת הציונים-הכלליים. לדעתו, עדיף למנוע וזהו מוחלט בינו לבין הציונים-הכלליים ולהציג את הצלחתם

92. שלום בן ברוך, הבקר, 7 בספטמבר 1951.

93. על הניסיון להציג את סילבר כראקציונר ימני קיצוני בעבר ראו: פרץ ברנשטיין לעמנואל ניומן, 7.10.1946, אצ"מ A123/367. הדברים נאמרו בהקשר של המאבק בין-גוריון-סילבר לפני הקונגרס הציוני הכ"ב.

94. הרולד מנסון לעורך הניו-יורק טיימס, 29.12.1950, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1149.

95. אבא הלל סילבר לישעיהו וינוגרד, 1.4.1955, ארכיון אבא הלל סילבר 3/270.

כמהלך שביצעו לבד, ללא התמיכה האמריקנית.⁹⁶ למרות בקשות מפורשות של ראשי הציונים הכלליים במדינת ישראל, בחרו סילבר וניומן להימנע מביקורים סמוך למועדי בחירות. ביקורים כאלה היו עלולים להתפרש כהתערבות פוליטית גסה בענייניה הפנימיים של מדינת ישראל. ביקור כזה עלול לגרום נזק שיפעל כ'בומרנג' ויפגע בציוני ארה"ב ובציונים הכלליים במדינת ישראל כאחד.⁹⁷ כדי לדחות את ההאשמות שהועלו נגדם, ביקשו סילבר וניומן להדגיש שפעולתם בזירה הישראלית נעשתה לפי בקשתם וביזומתם של הציונים הכלליים בישראל, והקשר בין הציונות הכללית האמריקנית לציונים הכלליים בישראל לא היה שונה מכל קשר אחר בינם למפלגות ציוניות אחרות בעולם, כדוגמת צרפת ומקסיקו. את הפעילות נגד הדומיננטיות של מפא"י הציגו כאינטרס עליון של כל מפלגות המרכז בתנועה הציונית, כולל המפלגה הפרוגרסיבית.⁹⁸ לטענתם, הדרשה לנתק בין ציוני ארה"ב לציונות הכללית בישראל אינה ישרה ומקורה ברצונה של מפא"י להחליש את הציונות הכללית בישראל. סילבר הדגיש שקשר כזה הוא לגיטימי ואינו שונה ממערכות פוליטיות בין לאומיות שמקימות מפלגות ציוניות אחרות, כמו השומר הצעיר או פועלי ציון הקשורה למפא"י. הסיבה היחידה למסע התעמולה נגד הציונים הכלליים הוא רצונה של מפא"י להחלישם כדי למנוע קיומו של גורם פוליטי מתחרה.⁹⁹ בשנים הבאות שב ניומן והדגיש שהציונים הכלליים בישראל ובארה"ב לא התאחדו ואין העברת הוראות מארה"ב לישראל, אלא רק יחסי קרבה אידאולוגיים, והסתדרות הציונית האמריקנית מקפידה שלא להתערב בענייניה הפנימיים של מדינת ישראל.¹⁰⁰

אפילוג

סקירת פעילותם של סילבר ושותפיו בקרב ציוני ארה"ב בזירה הישראלית בשנות החמישים מלמדת על מעורבות אינטנסיבית: תמיכה כספית, הקמת מוסדות חברתיים, ופעילות באמצעות מפלגת הציונים הכלליים. לאחר הקמתה של מדינת ישראל והדחתו של סילבר מכל פעילות ציונית רשמית בתחילת שנות החמישים נאלצו ציוני ארה"ב לחפש אפיקי פעולה חדשים בישראל, מאחר ששאפו להוסיף ולהשפיע על עיצוב החברה הישראלית, על

96. ניומן לסרלין, 20.11.1950, אצ"מ A123/344.

97. על בקשות למעורבות ראו: ניומן לסילבר, 11.1.1951, 16.1.1951, אצ"מ A123/206. על ההחלטה שלא לבקר בארץ ראו: ניומן לסילבר, 19.1.1951, שם.

98. הצעות של עמנואל ניומן לקווים מנחים בהרצאותיו של אבא הלל סילבר, בנוגע לציונות הכללית, ראו: ניומן לסילבר, 13.6.1951, אצ"מ A123/206.

99. ניומן למאטו גולדשטיין, נשיא ההסתדרות הציונית בארגנטינה, 30.1.1952, ארכיון אבא הלל סילבר, 1/814.

100. עמנואל ניומן לעורך העיתון היהודי בשפה האנגלית, *New Palestine*, יולי 1953 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ A123/50. ראו גם: הרצאה של ניומן בסוגיה זו בירושלים, 18.3.1958, אצ"מ A123/507.

מבנה העם היהודי ועל מעמדם כציונים אמריקנים לאחר כינונה של מדינה יהודית ריבונית. הם קיוו שנצחון הציונים-הכלליים בישראל ישפיע לא רק בזירה הישראלית אלא גם יעזור למעמד הציונים-הכלליים בעולם, וימנע ממפא"י ומבן-גוריון לעצב תנועה ציונית חלשה שהממסד הפוליטי הישראלי שולט בה.¹⁰¹ סילבר ועוזריו רצו באיחודה של הציונות-הכללית ובביטולה של המפלגה הפרוגרסיבית משום שביקשו ליצור חזית אחידה שמרכיביה בישראל ובעולם יקרינו עוצמה זה על זה ויציבו גוש פוליטי איתן התומך בקיומה של תנועה ציונית חזקה ועצמאית.¹⁰² לטענתם, בן-גוריון מבקש להרוס את ההסתדרות הציונית האמריקנית והמאבק נגד מגמה זו מחייב פעילות משולבת במדינת ישראל ובתפוצות.¹⁰³

ציוני ארה"ב היו זקוקים למפלגת מרכז חזקה, הדוגלת במדיניות חברתית וכלכלית הקרובה לרוח האמריקנית. קיומה של מפלגה כזאת, שתהיה חלק מהממסד הפוליטי במדינת ישראל, היה חיוני גם לשמירה על מעמדם בקהילה היהודית ובציבור האמריקני בכלל. לדעתם, הקמתן של קואליציות עם המפלגות הדתיות ללא הציונים-הכלליים עלולה לפגוע במעמדה של מדינת ישראל וכך במעמדם כציונים בארה"ב.¹⁰⁴ כלומר, פעילותם האינטנסיבית של מנהיגי ציוני ארה"ב בישראל נבעה מן הרצון להשפיע בזירה זו אך היתה גם חלק ממאבקם לעצב את דפוסי הקשר שנבנו בין מדינת ישראל לתפוצות, המאבק על מעמדה של התנועה הציונית לאחר הקמת מדינת ישראל ומעמדם כציונים בחברה האמריקנית.

פעולותיה של קבוצת סילבר במדינת ישראל בשנות החמישים הובילו לתגובות-נגד חריפות שהתבטאו בהקמת המפלגה הפרוגרסיבית, בהדחתו של סילבר מכל פעילות ציונית ובניהול מערכת תעמולה חריפה נגדו. ניתן להבין תגובות אלה לא רק משום שסילבר ואנשי קבוצתו ביקשו להציב אלטרנטיבה פוליטית ואידאולוגית לבן-גוריון ולמפא"י במדינת ישראל אלא גם בגלל מעמדו הייחודי של סילבר בזירה האמריקנית. בשנות החמישים, בדומה למה שהתרחש בעשור הקודם, סילבר היה יכול, בייחוד לאחר בחירתו של אייזנהואר לנשיא, להשפיע על מדיניותו המזרח-תיכונית של הממשל האמריקני ללא תיאום עם המופקדים על סוגיות אלה במדינת ישראל ובהתאם להשקפת עולמו כציוני ואמריקני שתמך, בין השאר, בהפשרה בין-גושית, בחיזוק האו"ם, בהפיכת המזרח התיכון לאזור ניטרלי, ובהוצאת מדינת ישראל ממעורבות במלחמה הקרה. המאבק נגד סילבר בזירה האמריקנית ובזירה הישראלית נועד להחליש את עוצמתו הפוליטית ואת מעמדו כמנהיג ציוני ויהודי, ובכך לפגוע ביכולתו לפעול ולהשפיע בישראל ובארה"ב.

101. יוסף סרלין לעמנואל ניומן, 23.11.1950, אצ"מ A123/344. בזכרונו ניומן כותב שבן-גוריון ראה את התנועה הציונית בכלל ואת זו האמריקנית בפרט כמסייעת בלבד לבניית מדינת ישראל, וכ'פייגום' ששימש להקמת המדינה אבל אין בו צורך לאחר מכן. ניומן, בזירת המאבק הציוני, עמ' 301.

102. הרצאה של עמנואל ניומן על הבחירות בישראל, דצמבר 1950 (ללא תאריך מדויק), אצ"מ A123/530.

103. ניומן ליושב ראש ההסתדרות הציונית בקנדה, 12.3.1951, אצ"מ A123/228. דברים נוספים ברוח זו ראו: מכתב סודי של ניומן לסילבר, 3.10.1951, אצ"מ A123/206; פרץ ברנשטיין לסילבר, 2.12.1955, ארכיון אבא הלל סילבר 1/805.

104. ניומן לברנשטיין, 4.10.1951, אצ"מ A123/367.

הציונים-הכלליים היו הכלי העיקרי שבאמצעותו נעשתה פעילותם של ציוני אמריקה במדינת ישראל. אבל פעילות זו היתה תלויה בנכונותם של הציונים-הכלליים בישראל להעביר מידע ארה"ב, לשתף את סילבר וניומן בתהליכי קבלת ההחלטות ולקבל את עצותיהם.¹⁰⁵ סימנים ראשונים שמצב זה הולך ומשתנה היו המגעים בין הציונים-הכלליים לחרות בשנת 1956 על איחוד ביניהן. המשא-ומתן הזה התנהל למורת רוחם של סילבר וניומן ובניגוד לדעתם.¹⁰⁶ אף-על-פי שבסופו של דבר לא יצא האיחוד אל הפועל בשנת 1956, העובדה שהמשא-ומתן התנהל למרות התנגדותם של סילבר וניומן ולמרות איומיהם להפסיק את תמיכתם הכספית והפוליטית אם יתממש האיחוד, מלמדת על היחלשות מעמדם של סילבר וניומן בקרב הציונים-הכלליים בישראל. הם לא הצטיירו עוד כגורם מחליט וקובע כמו בעבר, אלא כשותף פוליטי הנוקב לבקשות ולאיומים כדי להשפיע על המהלכים הפוליטיים.¹⁰⁷ תהליך הפירוד הגיע לשיאו כאשר התממש האיחוד בין הציונים-הכלליים לחרות. האיחוד הוביל לנתק מוחלט בין קבוצת סילבר למפלגת הציונים-הכלליים.¹⁰⁸ תהליך היחלשותה של קבוצת סילבר בזירה המפלגתית בישראל התנהל במקביל לירידה מתמדת בעוצמתם של הציונים-הכלליים במערכת הפוליטית הישראלית בשנות החמישים ואי-יכולתם להשתלב בקואליציות השונות; משום כך, ובשל חוסר היכולת להשפיע באמצעותם על המערכת הפוליטית ועל סדר היום הציבורי במדינת ישראל, נהפך הקשר אתם לחסר משמעות פוליטית וציבורית עבור ציוני ארה"ב.¹⁰⁹

עם התגברות הנתק בין הציונים האמריקנים לציונות-הכללית בישראל וירידת כוחה של הציונות-הכללית בארץ, ציוני ארה"ב בכלל וקבוצת סילבר בפרט נשאר ללא אמצעי

105. למשל, דיווח לסילבר על כשלון המגעים הקואליציוניים בשנת 1950, 15.5.1950, אצ"מ A123/138. דיווח על הידיעות שהופיעו בתקשורת ראו: אליהו אפשטיין (עיתונאי, איש הציונים-הכלליים, שימש בין השאר כתב בעיתון הארץ, במסגרת עבודתו העיתונאית הרבה לכתוב על היהדות האמריקנית) לעמנואל ניומן, 8.10.1950, אצ"מ A123/329. ניומן העביר לברנשטיין טיוטה, שהוא תיקן, של הצעת חוק בנוגע למעמד התנועה הציונית. ראו: ניומן לברנשטיין, 23.10.1951, אצ"מ A123/367. דוגמה לעבודתו העיתונאית של אפשטיין ראו: הארץ, 8 באפריל 1950.
106. במכתבו לברנשטיין הביע ניומן התנגדות למגעים עם חרות. הוא ציין שאיחוד עם חרות אינו אפשרי מבחינה אידאולוגית ופוליטית וציין שציוני ארה"ב לא יוסיפו לתמוך במפלגת הציונים-הכלליים אם יתממש האיחוד. ראו: ניומן לברנשטיין, 31.8.1956, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1930. ראו גם דיווח של ניומן לסילבר על המגעים עם חרות ועל ההתנגדות שהוצגה לפני ברנשטיין. ניומן לסילבר, 5.9.1956, ארכיון אבא הלל סילבר 1/1930. על מעורבותו של סילבר במשא-ומתן ראו: יוסף ספיר לסילבר, 31.7.1956, ארכיון אבא הלל סילבר 1/806.
107. בנוגע להיותם של ניומן וסילבר השותפים הבכירים הפונים לחבריהם בישראל כיוזמים ומובילים של המהלכים הפוליטיים ראו: ניומן לברנשטיין, 21.6.1951, אצ"מ A123/367.
108. על ייסוד המפלגה הליברלית ולאחר מכן יצירת גח"ל ופרישת הפרוגרסיבים ראו: אברמוב, על מפלגה שנעלמה ועל ליבראליזם, עמ' 39-41.
109. מפלגת הציונים-הכלליים הלכה ונחלשה לאורך שנות החמישים, חוץ מהתחזקות בבחירות לכנסת השנייה. למשל, 20 חברי כנסת בכנסת השנייה, 13 בשלישית ו-8 ברביעית, בבחירות שנערכו בדצמבר 1959. ראו: אברמוב, שם, עמ' 34-36.

ציוני ארצות־הברית במדינת ישראל בשנות החמישים

פוליטי וארגוני שיאפשר להם להשפיע על תהליכי עיצובה של החברה הישראלית ושל מדינת ישראל.

סילבר ושותפיו לדרך בקרב הציונים האמריקנים בחרו להישאר בארה"ב, אך ביקשו להוסיף ולהשפיע על עיצובה של החברה הישראלית בשנות גיבושה. זה היה אתגר מורכב שחייב פעילות רב־תחומית, חשאית בחלקה, והיה קשה במיוחד בגלל תגובת הנגד הנמרצת של מפא"י. ייתכן שזה היה הסיכוי האחרון של ציוני ארה"ב לקחת חלק פעיל במערכת הפוליטית והציבורית במדינת ישראל ולהשאיר את רישומם, ולא רק כמשתתפים פסיביים המספקים שירותי תמיכה כלכליים ופוליטיים למדינת ישראל.